

UiT Norges arktiske universitet

Det juridiske fakultet

Spenningsfeltet mellom ytringsfriheten og hatefulle ytringer i sosiale medier

-

Frida Eilertsen Nielsen

Masteroppgave i rettsvitenskap, JUR-3902, juni 2020

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Tema og problemstilling	1
1.2	Bakgrunn og aktualitet	1
1.3	Videre fremstilling og metode.....	3
2	Bakgrunn	5
2.1	Historisk tilbakeblikk	5
2.2	Overordnede hensyn.....	6
2.2.1	Hensyn bak Grl. § 100.....	6
2.2.2	Hensyn i strafferetten	8
3	Ytringsfrihet som sentral menneskerettighet.....	10
3.1	Innledning.....	10
3.2	Vernet etter Grunnloven § 100, EMK art. 10 og SP art. 19	10
3.3	Begrensninger i ytringsfriheten etter Grunnloven, EMK og SP	13
3.4	Grl. § 100s forhold til strl. § 185.....	16
4	Straffelovens § 185 om diskriminerende og hatefulle ytringer	18
4.1	Innledning.....	18
4.2	Det strafferettslige legalitetsprinsippet.....	18
4.3	De objektive straffbarhetsvilkårene etter § 185	20
4.3.1	Innledning.....	20
4.3.2	Generelt om strl. § 185	20
4.3.3	Det første vilkåret: Det må være fremmet en «ytring»	21
4.3.4	Det andre vilkåret: Ytringen må være «diskriminerende eller hatefull» basert på bestemte kriterier	23
4.3.5	Det tredje vilkåret: Ytringen må være fremsatt «offentlig» eller «i andres nærvær» overfor noen som rammes av ytringen	31
4.4	Skyldkravet.....	37

4.4.1	Innledning.....	37
4.4.2	Skyldformene og utfordringer knyttet til skyld.....	38
5	EMDs tolkning av ytringsfriheten i EMK art. 10.....	44
5.1	Innledning.....	44
5.2	Om Høyesteretts tolkning er i overenstemmelse med EMDs tolkning.....	45
6	Avsluttende betraktninger	50
6.1	Innledning.....	50
6.2	Oppsummering	50
6.3	Om det bør foretas en lovendring av strl. § 185.....	51
6.4	Om strl. § 185 har livets rett i fremtiden	52
7	Kilderegister	56
7.1	Lover	56
7.2	Konvensjoner	56
7.3	Forarbeider, stortingsdokumenter og lignende.....	56
7.4	Norsk rettspraksis	58
7.4.1	Høyesterettspraksis.....	58
7.4.2	Lagmannsrettspraksis	59
7.4.3	Tingrettspraksis	59
7.5	Internasjonal rettspraksis	59
7.5.1	Den europeiske menneskerettsdomstolen	59
7.6	Juridisk litteratur	60
7.6.1	Bøker	60
7.6.2	Juridiske artikler	60
7.7	Nettbaserte kilder	60
7.8	Øvrige kilder	62
7.8.1	Lovkommentar i Rettsdata	62

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Avhandlingens tema er forholdet mellom ytringsfrihet og det strafferettslige vernet mot diskriminerende og hatefulle ytringer i sosiale medier. Ytringsfrihet er den friheten enkeltindivider har til å formidle informasjon, ideer og meninger.¹ Ethvert enkeltindivid har i utgangspunktet rett til å fremsette ytringer av ethvert innhold, til enhver tid og uavhengig av form og medium.² Rettigheten er en grunnlovfestet menneskerettighet og er vernet av Grunnloven, heretter Grl., § 100. Etter straffeloven, heretter strl., § 185 er det straffbart å fremme diskriminerende og hatefulle ytringer på bakgrunn av hudfarge, nasjonal og etnisk opprinnelse, religion og livssyn, homofil orientering og nedsatt funksjonsevne. Straffebestemmelsen legger altså en begrensning på ytringsfriheten. Spenningsforholdet mellom Grl. § 100 og strl. § 185 vil stå sentralt i denne fremstillingen.

Aldri før har bruken av sosiale medier vært større.³ Det interessante i denne sammenheng knytter seg til diskriminerende og hatefulle ytringer på sosiale plattformer. Det er ikke uvanlig å observere grove og hatefulle kommentarer på sosiale medier. Mange som uttrykker seg mener at man bør få kunne ytre seg om hva enn man ønsker fordi vi har ytringsfrihet i Norge. I lys av dette vil jeg i denne oppgaven søke å besvare to problemstillinger hvorav den første er: Hvor går grensen for når en diskriminerende og hatefull ytring på sosiale medier er straffbar? Den andre problemstillingen er: Er Høyesteretts tolkning av ytringsfriheten i Grl. § 100 i overenstemmelse med EMDs tolkning av ytringsfriheten i EMK art. 10? For å besvare problemstillingene vil jeg forsøke å avklare gjeldende rett på dette feltet. Sentralt i denne oppgaven er grensedragningen mellom ytringsfrihet og diskriminerende og hatefulle ytringer.

1.2 Bakgrunn og aktualitet

Bruken av sosiale medier har eksplodert de siste årene. Med begrepet «sosiale medier» menes i denne fremstillingen ulike typer plattformer der man kan delta sosialt via internett. Sosiale medier forekommer i forskjellige former som eksempelvis internettsider og applikasjoner. Facebook, Instagram og Snapchat er hyppig anvendte plattformer og vil derfor utgjøre

¹ Arne Fliflet, *Grunnloven*, 1. utgave, Oslo 2005, s. 429-430

² Arne Fliflet, *Grunnloven*, 1. utgave, Oslo 2005, s. 429-430

³ Røgeberg, Ole, «Fire av fem nordmenn bruker sosiale medier», 30.08.18, sist lest 04.12.19, URL: <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/artikler-og-publikasjoner/fire-av-fem-nordmenn-bruker-sosiale-medier>

utgangspunktet for oppgaven. Formålet med å ha kontoer på sosiale medier er å kunne dele innhold som innlegg, bilder og videoer med venner og kjente verden over. Man oppretter egne private kontoer og sider. Man kan velge om disse skal være lukket slik at nære venner har tilgang eller åpne slik at alle brukere kan finne profilen. Omtrent 80 % av alle nordmenn mellom 16 og 79 år anvender ulike plattformer for sosiale medier hver dag.⁴ Aldri før har bruken av sosiale medier vært større. Bilder postes på hverandres Facebook-vegger og man tagger hverandre i morsomme videoer. Under hvert bilde, hver reklameplakat, hvert Facebook-vennskap som blir til, og hver artikkel som legges ut eksisterer det et kommentarfelt. Blant kommentarene som fremsettes i slike kommentarfelt finnes også en del diskriminerende og hatefulle ytringer, hvorav noen få leder til straffesaker. Bakgrunnen for valg av tema skyldes den eksplosive økningen av hatefulle ytringer i sosiale medier.⁵

HR-2020-184-A ble avsagt i januar 2020, og er et eksempel på at oppgavens tema er rettslig aktuelt. Saken gjaldt en person i 70-årene som ble funnet skyldig i og dømt for overtredelse av strl. § 185. Personen hadde ifølge dommen postet en kommentar i et kommentarfelt på en lukket Facebook-gruppe med ca. 20 000 medlemmer.⁶ Kommentaren var rettet mot en kvinnelig somalisk samfunnsdebattant. Ytringen som var skrevet var «[f]andens svarte avkom reis tilbake til Somalia og bli der din korruperte kakkellakk», og kommentaren ble ansett som kvalifisert krenkende.⁷ Samme dag som avgjørelsen ble avsagt tok Høyesterett stilling til en sak av samme karakter.

I HR-2020-185-A gjaldt saken en mann i 50-årenes kommentarer om mørkhudede, muslimer og islam i en lukket Facebook-gruppe med omtrent 15 000 medlemmer.⁸ Det fremgår av dommen at ytringene som var skrevet blant annet var «det er vel bedre at vi fjerner disse avskyelige rottene fra jordens overflate selv tenker jeg!!», «fyll opp disse sotrøra i containere å sveis de igjen å slepp de på det dypeste havet», og «ja de forsvinner den dagen disse steppe

⁴ Røgeberg, Ole, «Fire av fem nordmenn bruker sosiale medier», 30.08.18, endret 31.08.18 kl. 11:05, sist lest 04.12.19, URL: <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/artikler-og-publikasjoner/fire-av-fem-nordmenn-bruker-sosiale-medier>

⁵ Schwencke, Morten, «Grensene for hatefulle ytringer på Facebook prøves for første gang i Høyesterett», 07.01.20 kl. 19:33, sist lest 25.05.20, URL: <https://www.aftenposten.no/norge/politikk/i/Xg2197/grensene-for-hatefulle-ytringer-paa-facebook-proeves-for-foerste-gang-i-hoeyesterett?>

⁶ HR-2020-184-A premiss 21

⁷ HR-2020-184-A premiss 13

⁸ HR-2020-185-A premiss 28

bavianene reiser dit de hører hjemme».⁹ Mannen i 50-årene ble ilagt straff for ytringene. Dommene illustrerer at temaet for masteroppgaven er aktuelt. Begge rettsavgjørelsene vil jeg komme nærmere inn på videre i fremstillingen.

Vinteren 2020 la regjeringen fram den nye Ytringsfrihetskommisjonen som skal foreta en ny gjennomgang av ytringsfrihetens stilling i Norge.¹⁰ I Ytringsfrihetskommisjonens mandat fra regjeringen er det uttrykt at den enkeltes rolle, ytringsmulighetene og det offentlige rom har gjennomgått grunnleggende endringer siden den forrige Ytringsfrihetskommisjonens rapport ble lagt frem i 1999.¹¹ Et sentralt poeng som fremheves i mandatet er blant annet at digitaliseringen har endret forutsetningene for ytringsfriheten fundamentalt, både når det gjelder produksjon, formidling og konsum av innhold og tjenester.¹² På bakgrunn av at det har skjedd en enorm fremvekst av elektroniske plattformer og sosiale nettverk har den enkeltes informasjonstilgang og ytringsmulighet blitt utvidet, og på den måten har ytringsfriheten blitt styrket.¹³ Den her påpekte utviklingen, samt at flere saker om diskriminerende og hatefulle ytringer er oppe for domstolen, illustrerer at avhandlingens tema er aktuelt.

1.3 Videre fremstilling og metode

Avhandlingen består av seks ulike kapitler. Avhandlingen innledes med kapittel 2 som består av to inndelte underkapitler. Det første delkapittelet tar for seg hvordan straffebestemmelsen om diskriminerende og hatefulle ytringer har endret seg fra den gamle til den nye straffeloven. Det rettskildemessige utgangspunktet for oppgaven er Grl. § 100 og strl. § 185, og forholdet mellom bestemmelsene. I det andre delkapittelet vil jeg derfor belyse de overordnede hensyn som knytter seg til bestemmelsene og dermed gjør seg gjeldende for oppgaven. I kapittel 3 vil jeg belyse ytringsfriheten som sentral menneskerettighet. Ettersom

⁹ HR-2020-185-A premiss 3

¹⁰ Regjeringen ved Kulturdepartementet, sist sjekket 27.04.20, URL:

<https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/org/styrer-rad-og-utvalg/ytringsfrihetskommisjonen/id2690557/>

¹¹ Ytringsfrihetskommisjonens mandat fra regjeringen ved Kulturdepartementet, sist sjekket 27.04.20, URL:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/cc7cf70e7ac34055b3512846c582edb3/ytringsfrihetskommisjon-mandat.pdf>

¹² Ytringsfrihetskommisjonens mandat fra regjeringen ved Kulturdepartementet, sist sjekket 27.04.20, URL:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/cc7cf70e7ac34055b3512846c582edb3/ytringsfrihetskommisjon-mandat.pdf>

¹³ Ytringsfrihetskommisjonens mandat fra regjeringen ved Kulturdepartementet, sist sjekket 27.04.20, URL:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/cc7cf70e7ac34055b3512846c582edb3/ytringsfrihetskommisjon-mandat.pdf>

retten til ytringsfrihet har vern på konstitusjonelt nivå vil jeg først ta for meg Grl. § 100 før jeg ser på relevante artikler fra internasjonale konvensjoner.

Kapittel 4 består av tre deler. I punkt 4.2 følger en redegjørelse av det strafferettslige legalitetsprinsippet som et utgangspunkt for den videre vurderingen. Videre, i delkapittel 4.3 følger en analyse av strl. § 185 som begrensning for ytringsfriheten, og vil utgjøre størstedelen av oppgaven. I kapittelet vil jeg forsøke å utlede noen klare holdepunkter angående grensedragningen mellom ytringsfriheten på den ene siden – og på den andre siden; ytringer på sosiale medier som er straffbare. Det objektive gjerningsinnholdet blir behandlet i det foregående, og derfor vil punkt 4.4 bestå av en vurdering av skyldkravet i strl. § 185. I kapittel 5 vil jeg behandle et utvalg av dommer fra Den europeiske menneskerettsdomstolen, heretter forkortet som EMD, og forsøke å kartlegge om Høyesteretts tolkning av Grl. § 100 er i samsvar med EMDs tolkning av EMK art. 10. Til sist, i kapittel 6, vil det følge en avsluttende del der en oppsummering av funnene i avhandlingen blir gjort dere for i punkt 6.2. I punkt 6.3 vil jeg gjøre en vurdering av om det bør foretas en lovendring av strl. § 185. Punkt 6.4 består av en drøftelse av om strl. § 185 har livets rett.

Oppgaven vil i sin helhet ta sikte på å besvare de overnevnte hovedproblemstillingene. Sentrale rettskilder vil anvendes gjennom avhandlingen for å komme fram til gjeldende rett (de lege lata). Hva gjelder metode vil avhandlingen være en rettsdogmatisk fremstilling. Alminnelig juridisk metode vil anvendes for forsøke å avklare gjeldende rett på området. De underspørsmål som dukker opp underveis vil jeg behandle gjennomgående. Jeg vil ta utgangspunkt i de sosiale plattformene Facebook, Instagram og Snapchat da dette er noen av de mest anvendte sosiale mediene i dag samt fordi formålet med disse hovedsakelig er å holde kontakt med andre.

For å finne ut hvor grensen går mellom enkeltindividers ytringsfrihet og hatefulle ytringer som publiseres på de nevnte sosiale mediene vil jeg ta utgangspunkt i ordlyden i Grl. § 100 og strl. § 185. Forarbeidene til bestemmelsene vil som sådan være en viktig rettskildefaktor å anvende når det skal foretas ordlydsfortolkning av de nevnte bestemmelsene.¹⁴ En avdekket utfordring hva gjelder rettspraksis er at Høyesterett og EMD har behandlet et begrenset antall saker om grensedragningen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer i sosiale medier. Likevel har et utvalg av dommer blitt behandlet og anvendt i oppgaven, og vil utgjøre en

¹⁴ Jens Edvin A. Skoghøy, *Retts og rettsanvendelse*, Oslo 2018 s. 73-74

hjelpende faktor når gjeldende rett skal forsøkes avklart. Videre vil reelle hensyn tillegges vekt når rettsspørsmål skal løses og rettsregelen skal forsøkes klarlagt.

2 Bakgrunn

2.1 Historisk tilbakeblikk

Bestemmelsen som setter straff for diskriminerende og hatefulle ytringer er ikke ny. En slik har eksistert helt siden den gamle straffeloven ble vedtatt i 1902.¹⁵ Da den nye straffeloven ble vedtatt i 2005 ble bestemmelsen videreført med noen endringer. Strl. § 135 a i den gamle straffeloven ble til strl. § 185 i den nye. Et moment som skiller de to bestemmelsene er at det fra § 135 a har blitt fjernet et punkt i første ledd som omhandler medvirkning. Medvirkning til en straffbar handling er imidlertid fortsatt straffbart, men nå etter den generelle medvirkningsbestemmelsen i strl. § 15. Det er dermed ikke nødvendig at det står i straffebestemmelsen om hatefulle ytringer.

Et annet moment, som i vesentlig grad fremstår som interessant, er at lovgiver i den nye straffebestemmelsen har lagt til et ledd som setter straff for å fremsette diskriminerende og hatefulle ytringer i nærvær av andre. Dette vil bli gjort rede for i punkt 4.3.5. Hva gjelder strafferammen for å fremsette hatefulle ytringer har det ved lovendringen i 2005 vært en skjerping av straffenivået. Fram til lovendringen i 2005 var den øvrige strafferammen for å fremsette hatefulle ytringer «offentlig» satt til bot eller fengsel inntil 2 år før den ved lovendringen ble endret til bot eller fengsel inntil 3 år.¹⁶ Endringen i 2005 tok sikte på å berøre de tilfeller hvor det kan være behov for å reagere strengt eksempelvis fordi ytringen har blitt fremsatt som et ledd i en organisert rasistisk eller diskriminerende virksomhet.¹⁷ Å fremsette hatefulle ytringer «i andres nærvær» kan resultere i bot eller fengsel inntil 1 år.

Den gamle § 135 a ble gjerne kalt «rasismeparagrafen».¹⁸ Til tross for dette må det bemerkes at ordet «rasisme» ikke forekom noen steder i bestemmelsen. Selve ordet «rasisme» var tilsynelatende ikke å se noen steder i straffeloven heller. Norge var, og er også i dag, positivt forpliktet til å ha straffebestemmelser som rammer rasistiske ytringer.¹⁹ Dette fremgår av FNs

¹⁵ Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)

¹⁶ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) kap. 17.1.6.7 s. 189 og Norsk lovkommentar, strl. § 185, note 1225

¹⁷ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) kap. 17.1.6.7 s. 189 og Norsk lovkommentar, strl. § 185, note 1225

¹⁸ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) punkt 17.1.1 s. 179

¹⁹ Konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering 7. mars 1966 art 4

konvensjon mot rasediskriminering som Norge ratifiserte etter 2. verdenskrig.²⁰ Arbeidet med den nye straffeloven (2005) startet allerede 26. september 1980 da det av kongelig resolusjon ble oppnevnt en kommisjon som skulle lage det nye utkastet.²¹ Straffelovkommisjonen uttalte da at ordet «rase» ikke skulle inntas i paragrafen da den nye bestemmelsen dekket det hovedinnholdet som framgikk av den gamle straffebestemmelsen.²² Begrepet «hatefulle ytringer» ble av straffelovkommisjonen ansett som mer dekkende enn andre begreper av samme art og mening, og på denne bakgrunn mente kommisjonen at man derfor hadde mulighet til å dekke flere forskjellige typer grove ytringer.²³ Gjennom strl. § 185 i den nye straffeloven bidrar altså Norge til å oppfylle forpliktelsene som følger av rasediskrimineringskonvensjonen.

Strl. § 185 videreførte straffeloven 1902 § 135 a uten endringer av stor betydning.²⁴ Det følger av forarbeidene at rettstilstanden som hadde blitt etablert under strl. 1902 § 135 a, skulle videreføres under bestemmelsen i den nye straffeloven.²⁵ Dette til tross for at den nye straffebestemmelsen om diskriminerende og hatefulle ytringer hadde fått en annen ordlyd. På grunn av at man ikke mente å innføre noen realitetsendringer er også tidligere rettspraksis av en viss relevans når tolkning av strl. § 185 skal foretas.²⁶ Det følger av forarbeidene at Grl. § 100 skal stå sentralt når dagens rettsanvendere bruker straffebestemmelsen til å løse rettsspørsmål.²⁷

2.2 Overordnede hensyn

2.2.1 Hensyn bak Grl. § 100

Det følger av Grl. § 100 annet ledd første punktum at «[i]ngen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i **sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse**» (mine uthevinger). Ytringsfriheten er særlig begrunnet i tre individuelle hensyn som kommer til uttrykk gjennom den grunnlovfestede rettighetsbestemmelsen. De tre begrunnelsene for ytringsfriheten henger sammen, og kjernen i de tre prinsippene gir et

²⁰ Konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering 7. mars 1966 art 4

²¹ NOU 2002:4 punkt 2.1 s. 33

²² NOU 2002:4 punkt 9.6.2 § 20-4. s. 299

²³ NOU 2002:4 punkt 9.6.2 § 20-4. s. 299

²⁴ HR-2020-184-A premiss 20

²⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) punkt 10.7.4.1 s. 249

²⁶ HR-2020-184-A premiss 20

²⁷ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) punkt 10.7.4.2 s. 249

universelt forsvar for ytringsfriheten sammenlignet med andre argumenter for ytringsfrihet som vil være mer situasjonsbetinget.²⁸ De tre hensynenes innhold vil i det følgende forsøkes fastlagt.

Det første bærende hensynet bak ytringsfriheten er «sannhetssøken». Hensynet omtales heretter som «sannhetsprinsippet».²⁹ Ordlyden tilsier at ytringsfriheten er viktig for individets søken etter å oppnå sannhet. Det følger av forarbeidene at det i sannhetsprinsippet ligger en vitenskapelig tenkemåte om at sannheten nås gjennom meningsutveksling og konfrontasjon.³⁰ Ved å høre hverandres motargumenter minskes innflytelsen av personlige begrensninger, irrasjonalitet og maktforhold, og i forlengelse av dette kan man oppnå bedre innsikt.³¹ Med mange ulike utsagn skapes det sterke og innholdsmessige samtaler og diskusjoner. Det skapes altså en bred debatt ved å la enhver ytre seg.

Det andre hensynet ytringsfriheten er begrunnet i er «demokrati». Ordlyden tilsier at det er tale om en styreform der folket har innflytelse. Ifølge forarbeidene ligger det i «demokratiprinsippet» at det må være offentlighet omkring de viktige samfunnsprosessene, og at det forut for valg og viktige beslutninger må skje en fri meningsutveksling.³² Ytringsfriheten, og da ikke minst åpenheten, er et sentralt element ved demokratiet.³³ Ytringsfriheten må i følge demokratiprinsippet diskuteres, men kan ikke gjøres til gjenstand for demokratisk votering.³⁴

Det tredje hensynet som ligger bak ytringsfriheten er prinsippet om «individets frie meningsdannelse», også omtalt som «autonomiprinsippet».³⁵ En naturlig språklig forståelse av ordlyden er at ethvert individ skal ha mulighet til å ha frie meninger. Prinsippet bygger på begrepet «det myndige menneske», og går ut på at det kreves en viss kompetanse, som man oppnår ved sosialisering eller danning, for å kunne fungere som autonomt individ i det åpne samfunn.³⁶ Slik vårt samfunn eksisterer, med den allmenndannende skole og

²⁸ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

²⁹ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³⁰ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³¹ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³² NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³³ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³⁴ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³⁵ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³⁶ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

meningsutveksling i det offentlige rom, er ethvert voksent menneske å anse som «myndig» i den forstand begrepet her er brukt.³⁷

2.2.2 Hensyn i strafferetten

Straffelovgivningens formål er å motvirke de handlinger som er kriminalisert.³⁸ Med strl. § 185 favner man om et bredt spekter av diskriminerende og hatefulle ytringer. Noen av hensynene som er sentrale i strafferetten generelt gjør seg også gjeldene i forbindelse med strl. § 185. Jeg vil i det følgende presentere et utvalg av disse.

Det første hensynet jeg vil ta for meg er hensynet til opprettholdelse av sosial ro.³⁹ Innledningsvis vil jeg poengtere at straffebestemmelsen er plassert under kapittel 20 i straffeloven som har fått navnet «Vern av den offentlige ro, orden og sikkerhet». Hensynet gjør seg særlig gjeldende når det kommer til ytringer som blir fremsatt offentlig, da det er større sannsynlighet for at slike når ut til mange personer sammenlignet med ytringer som er fremmet i private samlinger. Handlinger som krenker private interesser vil ofte skape en følelse av urett, frykt eller aggresjon hos den eller dem som direkte er rammet.⁴⁰ På denne bakgrunn vil hensynet gjøre seg gjeldende også når det kommer til ytringer fremsatt i private samlinger.

Sikkerhetshensynet, eller trygghetshensynet som det også kalles, kan også sies å begrunne strl. § 185. Det skal være en trygghet overfor borgerne at man ikke kan handle som man selv ønsker. Med domstolens mulighet for å ilegge straff for diskriminerende og hatefulle ytringer kan befolkningen føle seg trygg og beskyttet.⁴¹ Likeledes kan befolkningen føle rettferdighet når gjerningspersoner blir ilagt straff for en begått straffbar handling. Rettferdighetshensynet er et mye omtalt hensyn i strafferetten. Det er utvilsomt at det kan virke urettferdig overfor borgerne som sådan dersom man kan handle som man vil uten at det vil få noen strafferettslige sanksjoner. Når de som går ut over de rettslige reguleringene tilføyes et onde som eksempelvis straff, vil det indirekte bli en godtgjørelse overfor den lovlige.⁴²

³⁷ NOU 1999:27 punkt 1.1.2 s. 10

³⁸ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 2 punkt 6.3.1 s. 78

³⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 2 punkt 6.3.4 s. 80

⁴⁰ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 2 punkt 6.3.4 s. 80

⁴¹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 2 punkt 6.3.4 s. 80

⁴² Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 2 punkt 6.3.4 s. 80

Et fjerde hensyn av relevans er hensynet til likhet og likebehandling. Alle er like for loven, jf. Grl. 98, og i så henseende er det altså risiko for at alle som oppfyller det objektive gjerningsinnholdet i et straffebud blir straffet for det. Likhetsprinsippet innebærer at like tilfeller skal bedømmes likt.⁴³ Loven skal tolkes på samme måte i alle saker hvor den kommer til anvendelse.⁴⁴ Det er ikke bare rettferdig at like tilfeller behandles likt, det ivaretar også hensynet til at samfunnsborgerne kan forutberegne sin rettsstilling.⁴⁵ I forlengelse av dette vil jeg nevne hensynet til forutberegnelighet. Hensynet går ut på at man skal være klar over at handlinger kan få strafferettslige sanksjoner.⁴⁶ Loven skal være forutsigbar, og jo mer presist lovteksten er utformet, desto større grunn kan det være til å legge vekt på den fordi hensynet til forutberegnelighet da blir ivaretatt.⁴⁷

Avslutningsvis vil jeg nevne prevensjonshensynet. Prevensjonshensynet har betydning i strafferetten ved at bestemmelsene kan virke preventive når folk vet at det kan oppstå sanksjoner ved strafferettslige lovbrudd.⁴⁸ Når det fremgår uttrykkelig av straffebestemmelsen at man kan ilegges straff dersom man fremmer hatefulle ytringer er det plausibelt at den vanlige mannen i gata ville forstått innholdet i straffebudet, og at den vanlige mannen i gata da har frihet til å velge om han skal begå den straffbare handlingen eller ikke.⁴⁹ Ved prevensjonshensynet skiller man mellom to ulike typer, herunder allmennprevensjon og individualprevensjon.⁵⁰ Allmennprevensjon går ut på at befolkningen vet at man kan bli straffet ved at individet har blitt straffet, mens individualprevensjon går ut på at privatpersoner ikke skal gjøre lovbruddet igjen.⁵¹ For noen vil frykten for å gjøre noe straffbart, og for å bli straffet, være nok, mens andre først lar seg skremme når det er klart at lovbruddet kan føre til straffbare sanksjoner.⁵²

⁴³ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 62

⁴⁴ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 62

⁴⁵ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 145

⁴⁶ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 145

⁴⁷ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 145

⁴⁸ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 55

⁴⁹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 55

⁵⁰ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 54

⁵¹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 51-57

⁵² Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 2 punkt 6.3.3 s. 79

3 Ytringsfrihet som sentral menneskerettighet

3.1 Innledning

Dette kapitlet vil ta for seg innholdet i ytringsfriheten på nasjonalt og internasjonalt nivå. Hovedformålet er å gi et overblikk over utgangspunktet i norsk rett hva gjelder ytringsfrihet før jeg videre vil se på de begrensninger som følger av lov. Ytringsfriheten er en hjørnestein i demokratiet og rettsstaten.⁵³ Rettigheten er en sentral menneskerettighet som har vern på konstitusjonelt nivå, jf. Grl. § 100. I kraft av sin rang går Grunnloven foran annen lovgiving ved motstrid. På denne bakgrunn vil innholdet i Grl. § 100 forsøkes fastlagt før jeg i det videre vil foreta en analyse av EMK art. 10 og SP art. 19. Ytringsfriheten er ikke en absolutt menneskerettighet, men en såkalt relativ rettighet, som staten kan gripe inn i dersom inngrepet følger av lov, har et legitimt formål og er proporsjonalt.⁵⁴ De begrensninger som følger av Grl. § 100, EMK art. 10 og SP art. 19 vil avslutningsvis bli behandlet.

3.2 Vernet etter Grunnloven § 100, EMK art. 10 og SP art. 19

Det fremgår av Grl. § 100 første ledd at «[y]tringsfrihet bør finne sted». Ordlyden i «bør» tilsier at det er noe som *kan* og *burde* finne sted, men at det ikke er noe som *må* finne sted. Likevel følger det av forarbeidene og sikker høyesterettspraksis at vilkåret «bør» utvilsomt skal leses som «skal» på moderne norsk.⁵⁵ «Ytringsfrihet» er et sammensatt ord, som består av «ytring» og «frihet». En nærmere analyse av de to ordene hver for seg kan være hensiktsmessig for å trenge nærmere inn i innholdet av denne rettigheten.

En naturlig språklig forståelse av «ytring» er at det betyr det samme som å «uttrykke seg». Både muntlige og skriftlige måter å uttrykke seg, som for eksempel skrive et innlegg eller å holde et foredrag, omfattes av begrepet «ytring».⁵⁶ Av forarbeidene fremgår det at en ytring ikke trenger å være verbal, og at bilder, herunder levende bilder, er en alminnelig form for ytring.⁵⁷ I flere land er sistnevnte type ytring underlagt strengere restriksjoner enn det trykte

⁵³ Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 78

⁵⁴ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 218

⁵⁵ NOU 1999:27 punkt 1.1.1 s. 9

⁵⁶ Tor Ehlers Bertelsen, *EMK*, 1. utgave, Oslo 2011, s. 297

⁵⁷ NOU 1999:27 punkt 2.3.1 s. 26

ord.⁵⁸ Videre følger det at kroppsspråk, demonstrasjoner, måten man går kledd på, og bruk av symboler også omfattes av begrepet.⁵⁹

I forarbeidene påpekes også et skille mellom offentlige og private ytringer.⁶⁰ Før revisjonen av GrL § 100 i 2004 lød første ledd i bestemmelsen «[t]rykkefrihed bør finde [s]ted», og det var da for øvrig bare en måte å offentliggjøre ytringer på, nemlig å sette dem på trykk.⁶¹ Som følge av den teknologiske utviklingen har det i dag imidlertid blitt flere måter å offentliggjøre ytringer på.⁶² Den private sfæren der man omgås de man kjenner som personer er en frihetssfære, og bør, i følge forarbeidene, være beskyttet mot reguleringer og inngrep fra det offentlige.⁶³ Forarbeidene skiller i så måte mellom ytringer i det offentlige rom og private ytringer. En videre innvending er at det fremgår av NOU 1999:27 at et slikt viktig prinsipielt skille mellom offentlige og private ytringer fremdeles står ved lag.⁶⁴ Det sistnevnte momentet taler for at ytringsfrihet primært gjelder i det offentlige rom. I forarbeidene heter det faktisk at det er en grunnleggende forutsetning for at man i det hele tatt kan snakke om ytringsfrihet at det er et skille mellom det private og det offentlige rom.⁶⁵

Ordet «frihet» tilsier at man *har rett*, men at man ikke *må*. Det er altså tale om at enhver person har rett til å ha egne meninger, og at man har lov til å gi uttrykk for disse. Videre må ytringsfrihet i tillegg innebære at man har rett til å la være å si sin mening, altså å holde seg taus.⁶⁶ Det siste ligger også i ordet ”frihet”. Man har altså en frihet, men ikke en plikt. Det følger av forarbeidene at det er skillet mellom ytringer i det offentlige rom versus ytringer i det private rom som konstituerer friheten.⁶⁷ Ytringer i det offentlige rom og ytringer i det private rom representerer hver sin form for frihet, fra henholdsvis ytre og indre kontroll eller tvang.⁶⁸

GrL § 100 er nøytral i den forstand at alle ytringer er vernet av bestemmelsen herunder også ytringer som er fremsatt på sosiale medier. Av GrL § 100 kan det utledes et utgangspunkt om

⁵⁸ NOU 1999:27 punkt 2.3.1 s. 26

⁵⁹ NOU 1999:27 punkt 2.3.1 s. 26

⁶⁰ NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 26

⁶¹ NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 26

⁶² NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 26

⁶³ NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 27

⁶⁴ NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 26

⁶⁵ NOU 1999:27 punkt 4.1 s. 51

⁶⁶ Arne Fliflet, *Grunnloven*, 1. utgave, Oslo 2005, s. 429-430

⁶⁷ NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 26

⁶⁸ NOU 1999:27 punkt 2.3.2 s. 26

at enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rettigheten er dog ikke absolutt. Inngrep i rettigheten kan aksepteres på visse vilkår. Dette vil bli behandlet nærmere i kapittel 3.3.

Ytringsfriheten er en bærebjelke i det norske demokratiet. Som enkeltindivid har man som utgangspunkt frihet til å formidle informasjon, ideer og meninger.⁶⁹ Ytringsfrihet» er et moderne begrep som hører med i samfunnstenkningen fra opplysningstiden og fremover.⁷⁰ Ytringsfrihet har ikke vært, og er ikke, noen selvfølge.⁷¹ På denne bakgrunn er det viktig med bevisstgjøring rundt rettigheten samtidig som man forsøker å sette fokus på hvorfor ytringsfrihet er viktig.⁷²

Ytringsfriheten er også forankret i internasjonale konvensjoner som blant annet EMK art. 10 og SP art. 19.⁷³ Det følger av mrl. § 2 at disse internasjonale konvensjonene er inkorporert i norsk rett.⁷⁴ Konvensjonene gjelder derfor som norsk lov. Av mrl. § 3 fremkommer det videre at konvensjonene skal gå foran bestemmelser i annen lovgivning dersom det oppstår motstrid. Hva gjelder forholdet mellom grunnlovsrettigheten og konvensjonsrettigheten må grunnlovens menneskerettsbestemmelser tolkes i lys av de internasjonale menneskerettskonvensjonene og i praksis knyttet til disse.⁷⁵ Det er for øvrig et gjennomgående trekk ved Høyesteretts praksis at grunnlovsbestemmelsene «kobles sammen» med sine respektive forbilder i internasjonale konvensjoner.⁷⁶ Konvensjonsbestemmelsene bidrar til å kaste lys over forståelsen av de menneskerettsbestemmelser som følger av Grunnloven.⁷⁷ Etersom artiklene kan bidra til at vi forstår Grunnlovens bestemmelser på en bedre måte vil det også på denne bakgrunn anses som viktig å behandle innholdet i EMK art. 10 og SP art. 19.

⁶⁹ Arne Fliflet, *Grunnloven*, 1. utgave, Oslo 2005, s. 429-430

⁷⁰ NOU 1999:27 punkt 2.2 s. 20

⁷¹ NOU 1999:27 punkt 2.2 s. 20

⁷² NOU 1999:27 punkt 2.2 s. 20

⁷³ Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 (EMK) og FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 (SP)

⁷⁴ Lov 21.mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven)

⁷⁵ Se blant annet HR-2020-184-A premiss 22, Rt-2015-93 (Maria) avsnitt 57 og Dok. 16 (2011-2012) side 89-90

⁷⁶ Bårdsen, Høyesterettsdommer dr. juris Arnfinn, «Høyesterett og dynamisk tolking av EMK», 30.11.17, Ryssdal-seminaret i Oslo, sist lest 26.05.20, URL: <https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/dokumenter/taler-og-artikler/ryssdal-seminaret-2017.pdf>

⁷⁷ Se blant annet HR-2020-184-A premiss 22, RT-2015-93 (Maria) premiss 57 og Dok. 16 (2011-2012) side 89-90

EMK art. 10 nr. 1 slår fast at «[e]veryone has the right to freedom of expression.» I artikkelens første ledd første punktum er det nedfelt at alle har rett til ytringsfrihet. Det fremgår videre at «[t]his right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers.»⁷⁸ Annet punktum sier noe om innholdet i rettigheten. Etter art. 10 må ytringsfriheten gis en vid definisjon ved at alle former for informasjon og ideer omfattes, likeledes om de fremsettes muntlig og skriftlig, uansett medium og uten hensyn til om ytringen fremsettes privat eller offentlig.⁷⁹ Første ledd gjelder for ytringer som er fremsatt både muntlig og skriftlig, i uansett medium (for eksempel aviser, radio, fjernsyn, teater, film) og uten hensyn til om ytringen fremsettes privat, i en begrenset krets, offentlig eller over landegrensene.⁸⁰ Også hatefulle ytringer er som hovedregel vernet av artikkelen.

I SP art. 19 nr. 2 står det uttrykkelig at «[e]veryone shall have the right to freedom of expression;...». Artikkelen slår fast at alle har rett til ytringsfrihet. Videre fremkommer det at «...this right shall include freedom to seek, receive and impart information and ideas of all kinds, regardless of frontiers, either orally, in writing or in print, in the form of art, or through any other media of his choice». Artikkelen sier noe om innholdet i rettigheten og hva som omfattes. På lik linje med EMK art. 10 er også SP art. 19 vidt formulert. Ordlyden i «information» og «ideas» er åpen for tolkning, og artikkelen gir ikke videre uttrykk for hva som omfattes. Både EMK art. 10 nr. 1 og SP art. 19 nr. 2 er nøytrale på lik linje med Grl. § 100. Alle typer ytringer er som hovedregel vernet av artiklene, også når de fremmes på sosiale medier.

3.3 Begrensninger i ytringsfriheten etter Grunnloven, EMK og SP

Utgangspunktet er som nevnt ovenfor at alle enkeltindivider har rett til ytringsfrihet jf. Grl. § 100 første ledd. Ettersom ytringsfriheten er forankret i grunnloven, grunnmuren for det norske rettssystemet, skal det svært mye til for at man skal kunne gjøre et inngrep i denne rettigheten. Av Grl. § 100 fremkommer likevel visse begrensninger. Ytringsfriheten har på den ene siden kjerneområder hvor retten til å ytre seg er absolutt, og på den annen side; ulike grenseområder hvor innskrenkninger og reguleringer av den frie rett til ytring prinsipielt sett kan forsvares ut

⁷⁸ Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 (EMK) art. 10 nr. 1

⁷⁹ Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 78

⁸⁰ Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 78

ifra en nærmere interesseavveining.⁸¹ Det kan gjøres inngrep i ytringsfriheten på de vilkår som fremgår i annet ledd, tredje ledd siste punktum og fjerde ledd første punktum.

Bestemmelsens annet ledd slår fast at «[i]ngen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse.»⁸² Grl. § 100 annet ledd annet punkt oppstiller et krav om at «[d]et rettslige ansvaret bør være foreskrevet i lov.»⁸³ Ordet «bør» skal utvilsomt leses som «skal» på moderne norsk.⁸⁴ Grl. § 100 annet ledd forteller oss følgelig at dersom man skal fravike grunnlovsbestemmelsen, og gjøre inngrep i noens ytringsfrihet, så må dette være hjemlet i norsk lov.

Annet ledd åpner for at man kan ilegges straff for å ha ytret seg dersom det lar seg forsvare holdt opp mot de tre hensynene som følger av bestemmelsen; sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Begrensningen som følger av annet ledd er med andre ord et unntak fra hovedregelen om at enhver har rett til ytringsfrihet.

Rekkevidden av grunnlovsvernet må altså fastsettes som følge av en interesseavveining mellom ytringsfriheten og det forholdet rettigheten har til andre interesser som beskyttes av rettsordenen.⁸⁵ Hvor langt Grl. § 100 strekker seg må derfor holdes opp mot ulike interesser som beskyttes av straffeloven.

På lik linje med rettigheten i grunnloven, er heller ikke rettigheten i EMK og SP absolutt. Dersom det skal gjøres inngrep i ytringsfriheten etter EMK art. 10 og SP art. 19 forutsetter det at visse vilkår er oppfylt. Det følger av EMK art. 10 nr. 2 at

«[t]he exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities, may be subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties as are prescribed by law and are necessary in a democratic society, in the interests of national security, territorial integrity or public safety, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, for the protection of the reputation or rights of

⁸¹ Innst.S.nr.270 (2003–2004) punkt 2.1

⁸² Lov 17. mai 1814 Kongeriket Noregs grunnlov (Grunnloven)

⁸³ Lov 17. mai 1814 Kongeriket Noregs grunnlov (Grunnloven)

⁸⁴ NOU 1999:27 punkt 1.1.1 s. 9

⁸⁵ Norsk lovkommentar, Grunnloven § 100, note 230

others, for preventing the disclosure of information received in confidence, or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary».

Innledningsvis må det bemerkes at det med ytringsfrihet etter artikkelen medfører plikter og ansvar, jf. EMK art. 10 nr. 2 første setning. Ethvert tiltak som vil redusere individets mulighet for å ytre seg fritt, må oppfylle kravene i andre ledd.⁸⁶ Vilkårene i artikkelen følger den modellen EMK også har til andre rettigheter. Inngrep i rettighetene kan bare forsvares hvis tre vilkår er oppfylt.⁸⁷ Vilkårene det er tale om er at begrensningen må være i samsvar med lov, den må ivareta de oppregnede (legitime) formålene som er angitt i artikkelen, og den må være nødvendig i et demokratisk samfunn.⁸⁸ Begrepet «law» omfatter formell lov, men også uskreven rett som eksempelvis rettspraksis og sedvanerett.⁸⁹ Det er i EMD avsagt mange dommer om art. 10, hvorav flere i plenum og under dissens, særlig om inngrepet var «nødvendig i et demokratisk samfunn».⁹⁰ Jeg vil i kapittel 5 ta for meg ulike EMD-avgjørelser som fremstår som relevante for avhandlingen.

Begrensninger i ytringsfriheten fremkommer også i SP art. 19 nr. 3. Av artikkelen kan vi lese at

«[t]he exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this Article carries with it special duties and responsibilities. It may therefore be subject to certain restrictions, but these shall only be such as are provided by law and are necessary:

- a. for respect of the rights or reputations of others;
- b. for the protection of national security or of public order (ordre public), or of public health or morals».

Også ordlyden i SP art. 19 nr. 3 presiserer at det med ytringsfrihet medfører et særlig ansvar, jf. ordlyden i «special duties and responsibilities» i nr. 3 første setning. Nr. 3 inneholder hjemmel for å gjøre unntak fra nr. 2 i samsvar med visse formål.⁹¹ Unntak må være i samsvar med lov og «nødvendige» for at vedkommende stat skal kunne ivareta de formålene som er

⁸⁶ Tor Ehlers Bertelsen, *EMK*, 1. utgave, Oslo 2011, s. 292

⁸⁷ Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 83

⁸⁸ EMK art. 10, Tor Ehlers Bertelsen, *EMK*, 1. utgave, Oslo 2011, s. 285 og Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 83

⁸⁹ Case of The Sunday Times v. The United Kingdom nr. 1 (1980) avsnitt 47

⁹⁰ Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 78

⁹¹ Norsk lovkommentar, SP art. 19, note 35

uttrykkelig nevnt i bestemmelsen.⁹² Ved å holde SP art. 19 nr. 3 opp mot EMK art. 10 nr. 2 vil man tydelig se at vilkårene for å gripe inn i ytringsfriheten er parallelle.⁹³ I realiteten er imidlertid forskjellen meget liten.⁹⁴

Ved en sammenligning av Grl. § 100, EMK art. 10 og SP art. 19 observeres det likheter og ulikheter i ordlyden. Særlig Grl. § 100 skiller seg ut fra EMK art. 10 og SP art. 19.

Grunnlovsbestemmelsen og konvensjonsartiklene innledes med det klare utgangspunkt om at enhver har rett til ytringsfrihet. Videre er det likhet mellom de tre bestemmelsene ved at det er uttrykt at rettslig ansvar må være hjemlet i lov, jf. Grl. § 100 annet ledd siste punkt, EMK art. 10 nr. 2 og SP art. 19 nr. 3. En sentral forskjell mellom grunnlovsbestemmelsen og artiklene er imidlertid at det følger klart av EMK art. 10 og SP art. 19 at å utøve ytringsfrihet medfører ansvar. I EMK art. 10 nr. 2 heter det at «[t]he exercise of these freedoms, since it carries with it duties and responsibilities...». I SP art. 10 nr. 3 heter det at «[t]he exercise of the rights provided for in paragraph 2 of this Article carries with it special duties and responsibilities». De plikter og ansvar det siktes til i artiklene er utvilsomt knyttet til utøvelsen av ytringsfriheten. I Grl. § 100 fremgår det ikke eksplisitt at det medfører plikter eller ansvar å ytre seg fritt. Forholdet mellom ytringsfriheten og ansvar vil jeg behandle nærmere

Da Grl. § 100 har paralleller til ytringsfriheten i EMK og SP vil det fremstå som interessant å se om Høyesterett og EMD tolker ytringsfriheten forskjellig. I det videre skal jeg komme inn på relevant praksis fra Høyesterett og EMD, og se hvordan de ulike domstolene tolker ytringsfriheten. Jeg vil i kapittel 4.3 behandle aktuell Høyesterettspraksis, før jeg i kapittel 5.2 vil se på ulik praksis fra EMD.

3.4 Grl. § 100s forhold til strl. § 185

Da lovforslaget til strl. 2005 § 185 om diskriminerende og hatefulle ytringer ble utformet stod Grl. § 100 om ytringsfrihet sentralt i arbeidet.⁹⁵ For øvrig har Grl. § 100 også stått sentralt ved senere endringer av strl. § 185.⁹⁶ En årsak til dette kan tenkes å være den kompliserte og utfordrende grensen mellom bestemmelsene.

⁹² Norsk lovkommentar, SP art. 19, note 35

⁹³ Norsk lovkommentar, SP art. 19, note 35

⁹⁴ Norsk lovkommentar, SP art. 19, note 35

⁹⁵ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) punkt 10.7.4.2 s. 249

⁹⁶ Innst.O.nr.29 (2007-2008) punkt 10.2

Utgangspunktet er som nevnt at alle har ytringsfrihet etter Grl. § 100.

Grunnlovsbestemmelsen er derimot ikke absolutt, og det finnes visse begrensninger. Det er ikke mulig å bygge en innskrenkning av ytringsfriheten på forarbeider, rettspraksis eller myndighetens skjønn. Det er et krav at fundamentet ligger i loven, jf. Grl. § 100. For å kunne gjøre inngrep i ytringsfriheten behøver man hjemmel i formell lov. Strl. § 185 vil som sådan utgjøre en slik hjemmel selv om inngrep i ytringsfriheten ikke nødvendigvis trenger å gjøres gjennom kriminalisering av ytringer. Paragrafen er en innskrenkning av ytringsfriheten, og setter straff for rene meningsytringer.⁹⁷ Mange som ytrer meningene sine på sosiale medier er ikke klar over at ytringene deres kan oppfylle gjerningsbeskrivelsen i et straffebed, og at ytringene derfor kan være straffbare. Det utfordrende er grensedragningen mellom ytringer som er vernet av ytringsfriheten og diskriminerende og hatefulle ytringer. For å finne ut om en ytring er straffbar må man ta utgangspunkt i ordlyden i strl. § 185 da det er ordlyden i et straffebed som definerer det straffbare. Strl. § 185 berører grenseoppgangen mot ytringsfriheten.⁹⁸

Ytringsfrihetens kjerneverdi er det frie ordskiftet.⁹⁹ Setningen kommer til uttrykk i høyesterettsdommen RT-2012-536 der tiltalte hadde kalt en dørvakt for «jævla neger» og «jævla svarting». I forbindelse med at Høyesterett forkastet den domfeltes anke, uttalte førstvoterende at *«[u]tsagn som i vår sak, nyter i så måte et beskjedent grunnlovsværn – om noe vær overhodet, vurdert opp mot diskrimineringsværet. Jeg bedømmer etter dette utsagnene slik at de innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd, ...»*.¹⁰⁰ Dommen illustrerer det faktum at noen ytringer nyter et beskjedent grunnlovsværn og på bakgrunn av det ikke beskyttes av ytringsfriheten. Slike utsagn, som «jævla neger» og «jævla svarting» kan som vist ovenfor gjøres til gjenstand for straff.

⁹⁷ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) punkt 17.1.6.8. s. 189

⁹⁸ Innst.O.nr.29 (2007–2008) punkt 10.2

⁹⁹ RT-2012-536 avsnitt 38

¹⁰⁰ RT-2012-536 avsnitt 38

4 Straffelovens § 185 om diskriminerende og hatefulle ytringer

4.1 Innledning

Dersom noen oppfyller gjerningsinnholdet i et straffebud, er et av fire vilkår for straff oppfylt. For at noen skal kunne ilegges straff for en handling må alle fire vilkårene være oppfylt. For det første må handlingen være et brudd på en straffesanksjonert norm, jf. GrL. § 96, jf. strl. § 14. For det andre må vilkåret om skyld være oppfylt, jf. strl. § 21. Videre må gjerningspersonen ha vært tilregnelig i gjerningsøyeblikket, jf. strl. § 20. Det fjerde vilkåret som må være oppfylt er at det ikke må foreligge noen straffrihetsgrunner som eksempelvis nødrett jf. strl. § 17 og nødverge jf. strl. § 18 er. Gjerningsinnholdet i lovgivningens straffebestemmelser er en katalog over forbud og påbud som borgerne er forpliktet til å etterleve og som det er straffbart å ikke etterleve.¹⁰¹ Hva gjelder skyldkravet i strl. § 185 må ytringen ha blitt fremsatt med forsett eller grov uaktsomhet, og skyldkravet må dekke det objektive gjerningsinnholdet i et straffebud herunder alle vilkårene som straffebudet oppstiller.¹⁰²

Innledningsvis vil jeg foreta en redegjørelse av legalitetsprinsippet da prinsippet har betydning for tolkningen av innholdet i strl. § 185. For å besvare hovedproblemstillingene i oppgaven vil det være nødvendig å belyse legalitetsprinsippets betydning for tolkningen av straffebud. Kapittelet består av tre deler hvorav første del er en fremstilling av det strafferettslige legalitetsprinsippet. I andre del vil jeg foreta en tolkning av innholdet i strl. § 185 herunder de vilkår som må være oppfylt for å kunne ilegge noen straff for diskriminerende og hatefulle ytringer. Avslutningsvis, i del tre, vil jeg foreta en vurdering av skyldkravet i strl. § 185. Gjennomgående vil jeg forsøke å knytte rettskildefaktorene og drøftelsen opp mot sosiale medier.

4.2 Det strafferettslige legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet er et av de viktigste rettsstatlige prinsippene vi har, og står sterkt i norsk rett. Prinsippet er konstitusjonelt forankret i Grunnloven § 96 som slår fast at «[i]ngen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom.» Med begrepet «lov» menes formell lov,

¹⁰¹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018, s. 405

¹⁰² Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018, s. 291

provisorisk anordning eller forskrift gitt med hjemmel i et «blankettstraffebud».¹⁰³

Legalitetsprinsippet gjelder for alle offentlige myndigheter inkludert domstolene. Domstolen har kompetanse til å ilegge straff overfor den enkelte når hjemmel i lov finnes ettersom domstolen har kompetanse til å avgjøre de saker som er fremmet. At legalitetsprinsippet også gjelder for domstolene har sammenheng med at straffen har en særlig inngripende karakter.¹⁰⁴ Å gjøre inngrep i sfæren til den enkelte, ved å frata rettigheter eller ilegge straff, ses på som ondepåføring og det mest inngripende myndighetene kan gjøre overfor enkeltmennesket.¹⁰⁵

Lovkravet kommer også til uttrykk i ulike internasjonale konvensjoner som er inkorporert i norsk rett. Det fremgår av EMK art. 7 nr. 1 første punktum at «[n]o one shall be held guilty of any criminal offence on account of any act or omission which did not constitute a criminal offence under national or international law at the time when it was committed.» Ordlyden tilsier at man må ha hjemmel i en lov som gjaldt på gjerningstiden for å kunne ilegge noen straff for brudd på lov. Begrepet «law» omfatter som nevnt både formell lov og uskreven rett.¹⁰⁶ Videre i artikkelen fremgår det at «[n]or shall a heavier penalty be imposed than the one that was applicable at the time the criminal offence was committed.» Ordlyden i bestemmelsen tilsier at ingen skal bli dømt til en strengere straff enn den som gjaldt på handlingstidspunktet. På bakgrunn av at begrepet «law» omfatter rettspraksis og sedvanerett kan det utledes at hjemmelskravet er strengere i Grl. § 96 enn det er etter EMK art. 7 ettersom Grunnloven krever hjemmel i formell lov.

Et av legalitetsprinsippets formål er å sikre forutberegnelighet, og på denne måten sikre tillit til domstolen og rettssystemet.¹⁰⁷ Klarhetskravet er en del av legalitetsprinsippet, og går således ut på at et straffebud ikke kan være vagt utformet, og at det må være tilstrekkelig klart og tydelig hva lovgiver har ment.¹⁰⁸ Når et straffebud er tilstrekkelig og presist utformet er det mulig å forutse hvilke straffbare handlinger bestemmelsen dekker. En annen sentral del av legalitetsprinsippet er analogiforbudet som går ut på at et straffebud ikke skal anvendes på tilfeller som ligger fjernt fra ordlyden.¹⁰⁹ Analogiforbudet bidrar dermed også til

¹⁰³ Thomas Frøberg, *Nyere praksis om det strafferettslige legalitetsprinsippet*, Jussens venner, 2015, s. 49

¹⁰⁴ NOU 1983:57 kap. 13 punkt 1. Til § 96 s. 115

¹⁰⁵ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 41

¹⁰⁶ Case of The Sunday Times v. The United Kingdom nr. 1 (1980) avsnitt 47

¹⁰⁷ RT-2014-1105 avsnitt 26

¹⁰⁸ Asbjørn Strandbakken, *Grunnloven § 96*, Jussens Venner, 2004, side 195

¹⁰⁹ Thomas Frøberg, *Nyere praksis om det strafferettslige legalitetsprinsippet*, Jussens venner, 2015 s. 50

forutberegnelighet omkring hvilke handlinger som er straffbare. Gjennom det siste tiåret har det i Høyesteretts praksis funnet sted en skjerping av legalitetsprinsippets hjemmelskrav i straffesaker.¹¹⁰ Handlinger som ikke faller inn under den naturlige språklige forståelsen av ordlyden i den aktuelle straffebestemmelsen er ikke straffbare. Dette har Høyesterett sagt ganske klart i ulik rettspraksis.

I RT-2014-238 (Hønsehauk) måtte Høyesterett ta stilling til om det kunne innfortolkes et krav i naturmangfoldloven § 17 annet ledd om at en felling «måtte anses påkrevd» for å verne dyr som er nevnt i bestemmelsen.¹¹¹ En person hadde skutt en totalfredet hønsehauk som hadde angrepet en høne, og Høyesterett kom til at det ikke kunne innfortolkes noe vilkår om at avlivingen av viltet måtte være «påkrevd» i nødvergebestemmelsen i naturmangfoldloven § 17. I avsnitt 16 sier Høyesterett at «[f]or at hjemmelskravet i EMK artikkel 7 skal være oppfylt, må ... beskrivelsen være så klar at det i de fleste tilfeller ikke er tvil om hvorvidt handlingen omfattes av bestemmelsen». Dersom ordlyden dekker gjerningsbeskrivelsen i straffebudet kan man se hen til andre rettskilder, som for eksempel forarbeider og rettspraksis, og anvende disse for å få støtte til tolkningen.¹¹² Å tilsidesette loven for å eksempelvis anvende forarbeider eller juridisk litteratur som primært rettsgrunnlag i strafferetten skal ikke skje av noen domstol eller annet rettslig organ.¹¹³

4.3 De objektive straffbarhetsvilkårene etter § 185

4.3.1 Innledning

Dette kapittelet vil ta for seg strl. § 185s innhold. For å besvare den første overordnede problemstillingen må det foretas en analyse av vilkårene som fremgår av strl. § 185.

Tolkningen av vilkårenes innhold vil ha betydning for hvor grensen går mellom ytringsfriheten og hatefulle ytringer. Ved hjelp av en slik tolkning vil det være mulig å fastslå hvor grensen går mellom aksepterte ytringer og straffbare ytringer i sosiale medier.

4.3.2 Generelt om strl. § 185

Det fremgår av strl. § 185 at:

¹¹⁰ RT-2014-238 (Hønsehauk) premiss 15

¹¹¹ RT-2014-238 (Hønsehauk) premiss 24

¹¹² Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen, *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001, s. 378

¹¹³ Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen, *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001, s. 378

«Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring. Som ytring regnes også bruk av symboler. Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.»

«Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

- a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,
- b) religion eller livssyn,
- c) homofile orientering, eller
- d) nedsatte funksjonsevne.»

Bestemmelsen oppstiller tre individuelle vilkår som må være oppfylt for å kunne bli straffet for å ha ytret seg. Det første vilkåret som loven oppstiller er at ytringen må være fremsatt «offentlig» eller «i andres nærvær» overfor noen som rammes av ytringen. Det andre vilkåret er at det må foreligge en «ytring». Det tredje og siste vilkåret er at ytringen må være «diskriminerende eller hatefull» basert på bestemte kriterier som oppstilles i bestemmelsen. Vilkårenes innhold vil i det videre bli behandlet. Formålet er å klarlegge grensen for når en diskriminerende og hatefull ytring er straffbar. Innledningsvis vil jeg starte med vilkåret om at det må foreligge en «ytring» da det fremstår som naturlig.

4.3.3 Det første vilkåret: Det må være fremmet en «ytring»

Det er etter ordlyden i første ledd første punkt straffbart å fremsette en diskriminerende og hatefull ytring. En naturlig språklig forståelse av «ytring» er at det er noe man uttrykker eller formidler, muntlig eller skriftlig. Innlegg, kommentarer og Messenger-meldinger i form av tekst omfattes utvilsomt av ordlyden. Typisk å se på Facebook er bilder vedlagt i innlegg samt bilder postet i kommentarfelt. Både bilder og videoer omfattes av vilkåret.

I første ledd annet punkt fremgår det at «[s]om ytring regnes også symboler.» En naturlig språklig forståelse av «symboler» er at det er tale om tegn det er en mening bak. Det er følgelig klart at det ikke bare er ord som rammes av begrepet «ytring». Det følger av

forarbeidene at typiske eksempler på symboler er hakekors og Hitler-hilsen.¹¹⁴ Dette taler for at både symbolbruk skrevet ned på papiret, og fysisk symbolbruk utøvet med kroppen, må inngå i begrepet «symboler». I Ot.prp.nr.109 er det uttrykt at dersom det er tale om symboler og kjennetegn i grenseland vil det avgjørende være de intensjoner som ligger bak avgivers symbolbruk.¹¹⁵ Hvilke intensjoner publisisten har må vektes mot hva allmennheten normalt vil lese ut av symbolene.¹¹⁶

Det er utvilsomt at hakekors på Facebook, Instagram eller Snapchat vil oppfattes som symboler. Likeledes vil bilder oppfattes som symboler og derfor utgjør en «ytring». På bakgrunn av at oppgaven omhandler diskriminerende og hatefulle ytringer i sosiale medier vil det være naturlig å ta stilling til om det foreligger noe særskilt når det kommer til symbolbruk vedrørende sosiale medier. Emojis er figurer som symboliserer ulike ting og er en svært vanlig observasjon i sosiale medier. Emojis må utvilsomt forstås som «symboler». Hertet kan være overensstemmende med kjærlighet, fra dollartegnet kan det trekkes paralleller til penger og rikdom, og tommel opp-tegnet kan bety at alt er bra. Emojis anvendes hyppig på sosiale medier som uttrykk for stemninger og for å forsterke innholdet i setninger. Med emojis kan avsenderen påvirke oppfattelsen av det som blir sendt ved at man tillegger teksten mer mening.

Med en vurdering av vilkårets innhold tatt i betraktning vil det være interessant å foreta en gransking av om andres kommentarer omfattes av vilkåret «ytring». I lys av dette oppstår spørsmålet: Kan deling av en annens hatefulle ytring i seg selv rammes av strl. § 185?

Det fremgår ikke eksplisitt av ordlyden i strl. § 185 om andres kommentarer inngår i vilkåret «ytring». Lovforarbeidene til straffeloven gir imidlertid heller ikke uttrykk for veiledning som gjør at spørsmålet kan løses ukomplisert. Hva gjelder rettspraksis har ikke Høyesterett eller annen nasjonal domstol tatt stilling til saker rundt deling av andres hatefulle ytringer.

Borgarting lagmannsrett avgjorde imidlertid en sak av betydning i 2015.¹¹⁷ Spørsmålet i LB-2015-24004 gjaldt krav om oppreisningserstatning for A etter at B hadde trykket «liker» på to Facebook-innlegg som fornærmet A og hans bedrift i Thailand. Domstolen la til grunn at å «like» noe på Facebook etter omstendighetene kan være en ytring etter Grunnlovens § 100 og

¹¹⁴ Ot.prp.nr.109 (2001-2002) punkt 3.3.2 s. 18

¹¹⁵ Ot.prp.nr.109 (2001-2002) punkt 3.3.2 s. 18

¹¹⁶ Ot.prp.nr.109 (2001-2002) punkt 3.3.2 s. 18

¹¹⁷ LB-2015-24004

EMK art. 10.¹¹⁸ Videre veiledning til å løse spørsmålet kan imidlertid søkes i internasjonal avgjørelse.

I Delfi AS v. Estonia påpekte EMD at «... it was the applicant company's choice to allow comments by non-registered users, and that by doing so it must be considered to have assumed a certain responsibility for these comments».¹¹⁹ EMD pekte på det momentet ved at man kan bli ansvarlig for andres kommentarer dersom man som et selskap eksempelvis tillater at hatefulle ytringer blir publisert på selskapets nettside. Domstolen i Strasbourg valgte å ikke frikjenne nettavisen for de kommentarer som hadde blitt fremmet på deres side.

Som nevnt ovenfor er det straffbart å fremme hatefulle ytringer både muntlig og skriftlig. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om andres hatefulle kommentarer omfattes av vilkåret «ytring» selv om ikke kommentaren er skapt av den som deler. Ved å trykke på dele-knappen utføres det en aktiv handling. Det må poengteres at man ved en slik handling er med på å spre et allerede eksisterende hatefullt budskap. I dommen fra lagmannsretten ga domstolen uttrykk for at å trykke «like» i enkelte tilfeller kan vurderes dit hen at vilkåret «ytring» oppfylles. Av dette kan det utledes at dersom en «like» kan omfattes av begrepet «ytring» er det sannsynlig at andres kommentarer også vil det. Med EMDs uttalelse tatt i betraktning må det belyses at dersom man kan oppnå ansvarlighet overfor andres handlinger, herunder å fremme hatefulle ytringer, er det på det rene at man også da er ansvarlig for sine egne handlinger. Rettferdighetshensynet taler for øvrig for at man skal kunne gjøres ansvarlig for sine handlinger.

På bakgrunn av det ovenstående kan det dermed konkluderes med at deling av en annens hatefulle ytring kan rammes av strl. § 185.

4.3.4 Det andre vilkåret: Ytringen må være «diskriminerende eller hatefull» basert på bestemte kriterier

Det andre vilkåret som må være oppfylt for at noen skal kunne straffes etter bestemmelsen er at ytringen må være «diskriminerende eller hatefull» basert på ulike alternativer som straffebudet oppstiller i andre ledd, bokstavene a-d. Hva lovgiver mener med «diskriminerende og hatefull» er presisert i bestemmelsen. Om ytringen er diskriminerende

¹¹⁸ LB-2015-24004

¹¹⁹ Delfi AS v. Estonia (2013) premiss 91

eller hatefull beror på om ytringen oppfyller noen av vilkårene som beskrives i annet ledd. Det kan av bestemmelsens annet ledd utledes at det med diskriminerende og hatefull ytring menes å «true» eller «forhåne» noen, eller «fremme hat, forfølgelse eller ringeakt» overfor noen basert på noens «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse», noens «religion eller livssyn», noens «homofile orientering» eller noens «nedsatte funksjonsevne». Vilkårenes innhold forsøkes fastlagt ved tolkning.

En naturlig språklig forståelse av «true» er at noen opptrer skremmende overfor noen og fremkaller alvorlig frykt.¹²⁰ Ordet «forhåne» må i denne sammenheng forstås som å latterliggjøre noen. Begrepet «fremme hat» tilsier at å legge frem eller gjennomføre hatefulle handlinger vil omfattes av begrepet. Ordlyden i «forfølgelse» tilsier at det er tale om at noen blir jaget eller iakt tatt. Begrepet «ringeakt» avgrenses til å bety forakt, og handlinger som å fremme nedverdiggende og avskyelige ytringer må omfattes av begrepet. Det fremgår av forarbeidene at Ytringsfrihetskommisjonen har uttalt at uttrykket «ringeakt» imidlertid er uheldig, da det kan synes å omfatte også kritikk av personers atferd og holdninger.¹²¹ Begrepene «truer», «forhåner», å utsette noen for «hat, forfølgelse eller ringeakt» er for øvrig ikke særlig presise og går noe over i hverandre.¹²² Det er likevel sikker rett at bestemmelsen som sådan, også i forbindelse med uttrykket «ringeakt», må tolkes slik at den bare rammer «kvalifisert krenkende» ytringer.¹²³ I HR-2020-184-A presiserte Høyesterett at utsagn som «oppfordrer eller gir tilslutning til integritetskrenkelser» eller som «innebærer en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd» vil kunne være «ytringer av kvalifisert krenkende karakter».¹²⁴

En naturlig språklig forståelse av ordlyden i «nasjonale... opprinnelse» er at det er tale om det landet man er født i, der man er vokst opp, og der man har sitt opphav. Av forarbeidene fremgår det at begrepet «nasjonal opprinnelse» omfatter blant annet fødested, landbakgrunn og sted der man har sin oppvekst eller bakgrunn fra.¹²⁵ Statsborgerskap inngår med andre ord ikke nødvendigvis i begrepet «nasjonal opprinnelse».¹²⁶ «Etnisk opprinnelse» er et generelt begrep som kan dekke flere grunnlag. Begrepet «etnisk opprinnelse» tilsier at det er tale om

¹²⁰ Lov 20. mai 2005 om straff (straffeloven) § 263 om trusler

¹²¹ NOU 2002:4 punkt 9.6.2 s. 299

¹²² RT-1997-1821 s. 1826

¹²³ NOU 2002:4 punkt 9.6.2 s. 299 og HR-2020-184-A

¹²⁴ HR-2020-184-A premiss 26

¹²⁵ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) kap. 20 s. 205

¹²⁶ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) kap. 20 s. 205

der man har sitt opphav fra. Det trenger etter en naturlig språklig forståelse ikke å være et spesifikt land da det kan være flere etnisiteter innenfor en nasjon. Det heter i forarbeidene at både nasjonale minoriteter og urfolk vil være omfattet av etnisitetsbegrepet.¹²⁷

Begrepet «religion» omfatter alle verdens religioner. En naturlig språklig forståelse av «livssyn» er at det er tale om det synet man har på mennesker, menneskelige verdier samt ens syn på hvordan samfunnet henger sammen.

En naturlig språklig forståelse av «homofile orientering» er at begrepet omfatter menn i forhold med menn. Begrepet omfatter imidlertid også lesbiske, bifile, transseksuelle personer med mer.

En naturlig språklig forståelse av «nedsatte funksjonsevne» er at begrepet innebærer både fysisk og psykisk funksjonsevne. Tilsvarende forståelse av begrepet fremkommer i lovens forarbeider. «Nedsatte funksjonsevne» vil i følge Ot.prp.nr.8 kunne være bevegelse-, syns-, eller hørselsfunksjon, sykdommer og psykiske tilstander, og redusert evne til mentale prosesser som eksempelvis hukommelse og språk.¹²⁸

Det følger av strl. § 185 annet ledd at det «[m]ed diskriminerende eller hatefull ytring menes... å true eller forhåne **noen**, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor **noen**...» (mine uthevinger). Ordet «noen» tilsier at diskriminerende og hatefulle ytringer må rette seg mot personer herunder enkeltpersoner i tillegg til grupper. Det fremgår for øvrig av lovforarbeidene at både enkeltindivider og grupper er vernet av bestemmelsen.¹²⁹

Av bestemmelsen fremgår det klart de kriterier som den hatefulle ytringen må være basert på. Hatefulle ytringer basert på eksempelvis kjønn, alder, yrke, politiske sympatier, interesser, tilhørighet, yrke, bosted eller sosial status ikke faller inn under strl. § 185.¹³⁰ Følgelig finnes det andre bestemmelser i straffeloven som kan anvendes hva gjelder slike ytringer. To eksempler er strl. § 266 om hensynsløs adferd eller strl. § 267 om krenkelse av privatlivets fred.

¹²⁷ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) kap. 20 s. 205

¹²⁸ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) punkt 12.2.5 s. 343

¹²⁹ Ot.prp.nr.33 (2004-2005) kap. 20 s. 215

¹³⁰ Politiet, «Hatefulle ytringer på internett», sist sjekket 30.05.20, URL: https://www.politiet.no/tjenester/tips-politiet/hatefulle-ytringer-pa-internett/?fbclid=IwAR0EQCbKI88CHih4COK_Dw0ourr_wslYsCh-prdsvpKv-jqDywwz1NcKlble

I forlengelse av ordlydsfortolkningen oppstår spørsmålet: Hvor ligger terskelen for hvilke ytringer som rammes av begrepene «true», «forhåne», «fremme hat, forfølgelse eller ringeakt», «hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse», «religion eller livssyn», «homofile orientering», «nedsatte funksjonsevne»? Forarbeidene har en noe snever beskrivelse av hvilke typer ytringer som dekkes av bestemmelsen. Det følger av Ot.prp.nr.8 at hvilke ytringer som bør og vil rammes, vil i stor utstrekning først kunne fastslås etter en nærmere vurdering av forholdet til ytringsfriheten.¹³¹ Grl. § 100 må altså stå sentralt i avveiningen av hvilke ytringer som kan inngå i ordlyden. Nøyaktig hvilke ytringer som kvalifiserer til å være «diskriminerende eller hatefulle» må bero på en konkret helhetlig vurdering med utgangspunkt i domstolpraksis om ytringsfrihetens innhold og grenser.¹³² Høyesterett, som rettavklarende og rettsskapende organ, har full kompetanse til å tolke innholdet i vilkårene, og kan av den grunn kartlegge grensen for hvilke ytringer som rammes av strl. § 185.¹³³

Høyesterett har i sin praksis uttalt at det ved tolkningen av en ytring vil være avgjørende hvordan den alminnelige tilhører vil oppfatte ytringen ut fra den sammenheng ytringen er fremsatt i.¹³⁴ Det kan eksempelvis hende at en ytring kan bli oppfattet annerledes dersom den blir skrevet i en bisetning på en offentlig politisk Facebook-side sammenlignet med at det blir skrevet i en propagandagruppe der slagordet er «Norge er for nordmenn – fjern alle terrorister». Til tross for at det vil være avgjørende hvordan mottakeren har oppfattet utsagnet har Høyesterett uttrykkelig sagt at ingen skal risikere straffansvar for et meningsinnhold som ikke er uttrykkelig uttalt, med mindre et slikt innhold med rimelig stor sikkerhet kan utledes av sammenhengen.¹³⁵ Spørsmålet blir således: På hvilken måte vil det ha relevans for sosiale medier? En ytring trenger ikke være ment hatefulle selv om mottakeren har tolket den dit hen. Skyldkravet vil således komme inn og avgjøre spørsmålet. En redegjørelse av skyldkravet vil bli presentert i kapittel 4.4.

Det kan i noen tilfeller være svært vanskelig å forstå hva enkelte mener når de ytrer seg, og på denne bakgrunn kan det være en viss sannsynlighet for at mottakeren derfor kan misforstå innholdet. Spesielt vanskelig kan det vise seg å være på sosiale medier da det foregår i et

¹³¹ Ot.prp.nr.8 (2007-2008) punkt 10.7.4.2 s. 249

¹³² HR-2018-674-A avsnitt 12

¹³³ HR-2018-674-A premiss 12 og RT-2012-536 premiss 17

¹³⁴ RT-2012-536 premiss 18, HR-2020-184-A premiss 30 og HR-2020-185-A premiss 29

¹³⁵ HR-2020-184-A premiss 30

sosialt nettforum hvor man ikke er fysisk tilstede med andre mennesker. Når man ytrer seg på nett kan ytringene være preget av dårlig skriftspråk og tegnsetting, og noen har mange skrivefeil. Dette kan lede til at utsagn misforstås. Selv om det ved tolkningen av en ytring vil være avgjørende hvordan mottakeren oppfatter ytringen, må det legges til flere vurderingskriterier i vektingen for at man på et godt grunnlag skal kunne avgjøre hvilke typer ytringer som omfattes av strl. § 185.

I Boot Boys-dommen ble strl. § 135 a (den tidligere bestemmelsen om diskriminerende og hatefulle ytringer) tolket innskrenkende av hensyn til Grunnloven § 100 og EMK artikkel 10.¹³⁶ Saken gjaldt lederen i den nynazistiske gruppen Boot Boys som under en demonstrasjon hadde fremsatt diskriminerende og hatefulle ytringer om innvandrere og jøder. Lederen av den nynazistiske gruppen hadde blant annet uttalt at «[h]ver dag raner, voldtar og dreper innvandrere nordmenn, hver dag blir vårt folk og land plyndret og ødelagt av jødene som suger vårt land tomt for rikdom og erstatter det med umoral og unorske tanker».¹³⁷ Etterfulgt av dette hadde han gitt uttrykk for at Adolf Hitler var demonstrasjonsfølgets «kjære fører» før han til slutt hadde avsluttet med gjentatte «Sieg Heil».¹³⁸ Av Høyesterett ble det uttalt at uttalelsene måtte tolkes i lys av de ytre omstendighetene de ble fremsatt under.¹³⁹ Som følge av en innskrenkende fortolkning av Grl. § 100 uttalte Høyesterett at «den del av ytringen som tillegger jødene dårlige egenskaper, isolert sett neppe rammes av strl. § 135 a».¹⁴⁰ Avslutningsvis poengterte Høyesterett at selv om ytringene bar preg av «ekstreme integritetskrenkelser», innebar en «grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd» og at talen som sådan var usmakelig, var det ikke tilstrekkelig til at uttalelsen falt utenfor vernet om ytringsfriheten som er statuert i Grl. § 100.¹⁴¹ Tiltalte ble derfor frikjent for ytringene.

Måten Høyesterett tolker grensen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer har imidlertid forandret seg til nyere rettspraksis. I rettspraksis avgjort i januar 2020 klarla Høyesterett hva som kreves for at en ytring skal være «diskriminerende eller hatefull», sett i lys av ytringsfriheten i Grl. § 100 og EMK artikkel 10 på den ene siden, og vernet mot rasediskriminering i FNs rasediskrimineringskonvensjon artikkel 4 og SP artikkel 20 nr. 2 på

¹³⁶ RT-2002-1618 (Boot Boys) s. 1636

¹³⁷ RT-2002-1618 (Boot Boys) s. 1618

¹³⁸ RT-2002-1618 (Boot Boys) s. 1618

¹³⁹ RT-2002-1618 (Boot Boys) s. 1627

¹⁴⁰ RT-2002-1618 (Boot Boys) s. 1636

¹⁴¹ RT-2002-1618 (Boot Boys) s. 1637-1638

den andre siden.¹⁴² I vurderingen ble det vist til at Høyesterett på bakgrunn av flere avgjørelser har trukket et skille mellom ytringer som angriper et *emne*, og ytringer som angriper en eller flere *personer*.¹⁴³

Høyesterett presiserte i HR-2020-184-A at de stilte uttalelser om Islam som religion, forholdene i islamske stater, og norsk innvandringspolitikk på den ene siden, og på den annen side; uttalelser som var mer direkte rettet mot islamske innvandrere.¹⁴⁴ Videre ble det uttalt at gruppen med ytringer om emner som eksempelvis Islam normalt treffer kjernen av ytringsfriheten, og av den grunn ikke rammes av strl. § 185 til tross for at de skulle bli oppfattet som krenkende.¹⁴⁵ Diskriminerende og hatefulle ytringer av for eksempel politisk art retter seg heller ikke mot personer, slik vilkåret i strl. § 185 er, og vil også være vernet av ytringsfriheten.¹⁴⁶ Ytringer rettet mot personer, som eksempelvis innvandrere eller muslimer, aksepteres ikke og vil av den grunn falle inn under bestemmelsen om hatefulle ytringer. Høyesterett uttalte i samme dom at slike ytringer nyter et «beskjedent grunnlovsværn», fordi de «ikke [har] noe til felles med den kjerneverdi ytringsfriheten skal beskytte, nemlig det frie ordskiftet».¹⁴⁷

I HR-2020-185-A henvises det til HR-2020-184-A, og Høyesterett presiserer at skillet mellom religionskritikk og hatefulle ytringer er nærmere utdypet i foregående dom.¹⁴⁸ Domstolen slår fast at religionskritikk er kjernen av ytringsfriheten, og må, som den klare hovedregel, kunne bli fremmet straffritt.¹⁴⁹ Videre indikerer Høyesterett at hatefulle ytringer rettet mot «noen», altså personer som eksempelvis en trosgruppe, etter omstendighetene rammes av straffebestemmelsen.¹⁵⁰ Videre ble det poengtert at «ytringer av kvalifisert krenkende karakter rammes av straffeloven § 185», og at det da typisk omfatter «en grov nedvurdering av en gruppes menneskeverd eller utsagn som oppfordrer eller gir sin tilslutning

¹⁴² HR-2020-184-A premiss 22

¹⁴³ HR-2020-184-A premiss 23 og RT-1981-1305 s. 1314

¹⁴⁴ HR-2020-184-A premiss 23

¹⁴⁵ HR-2020-184-A premiss 24

¹⁴⁶ HR-2020-184-A premiss 24

¹⁴⁷ HR-2020-184-A premiss 25

¹⁴⁸ HR-2020-185-A premiss 19

¹⁴⁹ HR-2020-185-A premiss 19

¹⁵⁰ HR-2020-185-A premiss 19

til integritetskrenkelseser».¹⁵¹ Dommen følger opp de vurderinger som ble gjort i HR-2020-184-A.

Ved å sette gruppen av ytringer om *emner* opp mot gruppen av ytringer om *personer*, fant Høyesterett altså ut at uttalelser om *emner* ikke kunne rammes av straffebestemmelsen, mens uttalelser som omhandlet *personer* ville være straffbare.¹⁵² Dommen illustrerer hvordan grensen kan trekkes mellom hva som omfattes av vilkåret, og hva som ikke gjør det. Den første gruppen av ytringer om *emner* vil normalt treffe kjernen av ytringsfriheten, og vil derfor ikke rammes av strl. § 185. Dette selv om man skulle oppfatte ytringene som urettferdige og hatefulle. Slike ytringer vil som sådan ikke rette seg mot «noen», slik vilkåret er i § 185.¹⁵³ Ved den konkrete vurderingen presiserte Høyesterett at det var klart at ytringene hadde blitt rettet mot fornærmede som person, og at disse ytringene nyter et beskjedent grunnlovsværn.¹⁵⁴

I HR-2020-184-A uttrykte Høyesterett klare meninger vedrørende gjerningspersonens ytringer. Om utsagnet «[f]andens svarte avkom reis tilbake til Somalia og bli der din korruperte kakerlakk» ble det av Høyesterett poengtert at begrepene «[f]andens svarte avkom» og «din korruperte kakkellakk» helt klart rettet seg mot fornærmede som person.¹⁵⁵ Ytringene hadde direkte referanse til fornærmedes hudfarge, og derfor også etnisiteten.¹⁵⁶ For Høyesterett var det klart at den alminnelige leser ville oppfattet ytringene som svært grove krenkelseser i tillegg en betydelig nedvurdering av fornærmedes menneskeverd.¹⁵⁷ På denne bakgrunn kom domstolen til at ytringen ble rammet av strl. § 185.

I HR-2020-185-A uttalte Høyesterett også klare synspunkter om de utsagn som hadde blitt fremmet av gjerningspersonen. Om ytringen «det er vel bedre at vi fjerner disse avskyelige rottene fra jordens overflate selv tenker jeg!!» fant Høyesterett at utsagnet utvilsomt var knyttet til muslimer og at utsagnet ikke var religionskritikk.¹⁵⁸ Ytringen likestilte en gruppe mennesker med skadedyr, og var både sjikanøs og hateful i tillegg til at det var en krenkende

¹⁵¹ HR-2020-185-A premiss 19

¹⁵² HR-2020-184-A premiss 23 og RT-1981-1305 s. 1314

¹⁵³ HR-2020-184-A avsnitt 24

¹⁵⁴ HR-2020-184-A premiss 32

¹⁵⁵ HR-2020-184-A premiss 32

¹⁵⁶ HR-2020-184-A premiss 32

¹⁵⁷ HR-2020-184-A premiss 32

¹⁵⁸ HR-2020-185-A premiss 27-32

uttalelse.¹⁵⁹ I dommen slår Høyesterett fast at ytringer av kvalifisert krenkende karakter typisk er «grove nedvurderinger av en gruppes menneskeverd, eller utsagn som oppfordrer eller gir sin tilslutning til integritetskrenkelser».¹⁶⁰ Om ytringen «ja de forsvinner den dagen disse steppe bavianene reiser dit de hører hjemme!» fant domstolen at «rene sjikaneuttalelser nyter et meget beskjedent grunnlovsvvern», og at ytringen på denne bakgrunn omfattes av strl. § 185.¹⁶¹ Hva gjelder den siste ytringen gjerningspersonen ble domfelt for, som lød slik: «fyll opp disse sotrøra i containere å sveis de igjen å slepp de på det dypeste havet», mente Høyesterett at ytringen var en enda grovere krenkelse og derfor utvilsomt var omfattet av strl. § 185.¹⁶² Tiltalte ble frifunnet for uttalelsen «fordømrate svineri denne satans islam kulten!», og det ble av domstolen konstatert at selv om ytringen var «smakløs» var den beskyttet av ytringsfriheten.¹⁶³ Den siste ytringen rettet seg altså ikke mot personer, men mot islam som religion.

En annen sak av særlig interesse er LH-2019-36965 fra Hålogaland lagmannsrett. Saken gjaldt en person i 50-årene som hadde publisert kommentarer rettet mot samer på Avisas Nordlands Facebook-side. Det publiserte var et utfyllende avsnitt med en rekke ytringer som måtte «bedømmes samlet og i sammenheng med kommentaren for øvrig».¹⁶⁴ Kommentaren måtte videre tolkes i lys av de ytre omstendighetene den ble fremsatt under.¹⁶⁵ Da domstolen uttalte at det måtte foretas en samlet vurderingen av de sammensatte kommentarene vil hele gjerningspersonens kommentar bli gjengitt i det følgende:

«Bare å kjøre på reinean, rein skal forsjåvidt ikke være på veian, men på viddah, klarer ikke sami ednan å holde styr på reinsdyran sine må det no bare vær, når e kommer kjørende, prøver jeg bevist å treffe reinan, klarer som regel å treffe med døra.. Trur det er bevist at vår alles kjære same ante, jager reinsdyran ut på veien med vilje, første ordet dem lærte var erstatning før dem lærte å si mamma og pappa.. Kem som stoler på samerne? Spik.. Nei ingen, ikke en ærlig same.. Dem veit nok ka dem jør, sett dem rundt laavoen med hasjpipe og funderer på kor dem skal jage ut dyran sinde for å tappe den norske stat for kronasje som e og du har jobbet hardt for, våre egne

¹⁵⁹ HR-2020-185-A premiss 31

¹⁶⁰ HR-2020-185-A premiss 19

¹⁶¹ HR-2020-185-A premiss 36-39

¹⁶² HR-2020-185-A premiss 42

¹⁶³ HR-2020-185-A premiss 9

¹⁶⁴ LH-2019-36965 under «Den konkrete vurdering»

¹⁶⁵ LH-2019-36965 og RT-2002-1618 s. 1627

skattekroner? Synds e hører samene, skattekroner hva er det? Jatta jatta jatta. Hallo dem hører heime på viddah.. Ikke her med den latterlige klovne drakten dem fær å vasa i. Kjenner du lokta av tennveske, er det en same ikke langt unna på 1,30 og lokter bål. No gidd e ikke skriv meir, bi så fette provosert på disse sam jævlan.. Burde ha bedt dem reise til h..... Sagt det på en såpass hyggelig måte at dem faktisk hadde gleda seg til turen». ¹⁶⁶

Lagmannsretten poengterte at slike utsagn er «med på å nøre opp om fordommer som samene har blitt møtt med gjennom årtier», og at ytringene samlet sett er «kvalifisert krenkende og innebærer en grov nedvurdering av samer som etnisk minoritet». ¹⁶⁷ Et sentralt moment er at et utvalg av de uttalte ytringer retter seg direkte mot samer, altså personer. Gjerningspersonen ble dømt til fengsel og bot for kommentarene, men ble ikke idømt saksomkostninger for tingretten og lagmannsretten da tilsvarende problemstilling ikke hadde vært behandlet i domstolen før. ¹⁶⁸ Det sistnevnte viser for øvrig at domstolen har behandlet få saker om lignende problemstillinger.

Jeg har i det foregående forsøkt å forklare hva som inngår i vilkåret om at ytringen må kvalifisere til en «diskriminerende eller hatefull ytring». Som en oppsummering har jeg i korte trekk behandlet innholdet i vilkåret, og sett på et utvalg av hatefulle ytringer som har fremkommet i rettspraksis. Videre er det verdt å oppsummere at Høyesterett har trukket et skille mellom de typer av ytringer som angriper et *emne*, og de typer av ytringer som angriper *personer*. I det videre skal jeg behandle det tredje vilkåret som er at ytringen må være fremsatt «offentlig» eller «i andres nærvær».

4.3.5 Det tredje vilkåret: Ytringen må være fremsatt «offentlig» eller «i andres nærvær» overfor noen som rammes av ytringen

4.3.5.1 Innledning

Vilkåret om at den diskriminerende og hatefulle ytringen må være fremsatt «offentlig» er et av to alternativ som bestemmelsen oppstiller, jf. strl. § 185 første ledd første punktum. Det andre alternativet er at ytringen må være fremsatt «i andres nærvær»... «overfor en som

¹⁶⁶ LH-2019-36965

¹⁶⁷ LH-2019-36965 under «Den konkrete vurdering»

¹⁶⁸ LH-2019-36965 under «Saksomkostninger»

rammes av denne», jf. strl. § 185 første ledd annet punktum. Jeg vil i det følgende behandle innholdet i vilkåret «offentlig». Det andre alternativet vil bli behandlet i punkt 4.3.5.3.

4.3.5.2 Ytringen må være fremsatt offentlig

En naturlig språklig forståelse av «offentlig» tilsier at ytringen må være fremsatt på et sted der flere er, og at den i så måte er fremsatt for allmennheten. Ordlyden tilsier at for eksempel private hjem ikke kan inngå i ordlyden «offentlig». Dette gjør det nødvendig å spørre: Er en diskriminerende og hatefull ytring fremsatt «offentlig» når den er fremsatt på sosiale medier? Veiledning her kan søkes i strl. § 10. Bestemmelsen oppstiller legaldefinisjoner på «offentlig sted», jf. bestemmelsens første ledd, og «offentlig handling», jf. bestemmelsens annet ledd.

Ettersom en ytring er en handling vil det være naturlig å behandle innholdet i annet ledd. Her har lovgiver fastsatt at en «offentlig handling» foreligger når handlingen er «foretatt i nærvær av et større antall personer, eller når den lett kunne iakttas og er iakttatt fra et offentlig sted», jf. annet ledd første punktum.

Annet ledd annet punktum er direkte knyttet til ytringer og er følgelig av særlig relevans i relasjon til § 185. Det fremgår her at dersom handlingen består «i fremsettelse av en ytring, er handlingen også offentlig når ytringen er fremsatt på en måte som gjør den egnet til å nå et større antall personer». En naturlig språklig forståelse av «egnet til» er at det må være *i stand til* å nå et større antall personer. Det stilles altså ikke noe krav om at det faktisk har nådd et større antall personer. Det samme legges til grunn i forarbeidene. Det sentrale er ikke hvordan ytringen har blitt formidlet, men om det skjer på en måte som er «egnet til å nå et større antall personer». ¹⁶⁹ Hva gjelder begrepet «et større antall personer» må det i alle fall dreie seg om flere personer enn én, og det må dreie seg om flere enn et mindre antall personer. Ordlyden gir ikke noe nærmere svar enn dette på hvor mange som må til for at det kan anses som «et større antall personer». Det vises imidlertid i Ot.prp.nr.90 til at begrepet må innebære et antall personer på minimum 20-30 stk. ¹⁷⁰

Da Høyesterett i HR-2020-184-A skulle avgjøre underspørsmålet om ytringen hadde blitt fremsatt «offentlig», kom domstolen fram til at 20 000 stk. utvilsomt var å anse som et større antall personer. ¹⁷¹ Videre konstaterte Høyesterett at det ikke hadde selvstendig betydning for

¹⁶⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) punkt 12.2.2 s. 164

¹⁷⁰ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) punkt 30.1 Til § 10 s. 409

¹⁷¹ HR-2020-184-A premiss 21

bedømmelsen av ytringens straffbarhet at den hadde blitt fremsatt på Facebook.¹⁷² I HR-2020-185-A var for øvrig 15 000 personer også utvilsomt tilstrekkelig for at vilkåret «offentlig» kunne anses som oppfylt.¹⁷³

Med stadig nye plattformer å kommunisere på er det på det rene at det offentlige rom ikke er det samme som det var før. Realiteten av hva som er offentlig har endret seg. Det er tenkelig at det offentlige rom før ble assosiert med fysiske steder. På bakgrunn av den teknologiske utviklingen er det imidlertid grunn til å tro at det offentlige rom omfatter også sosiale plattformer. De forarbeider det refereres til ovenfor er fra 2003-2004, altså en tid før oppblomstringen av sosiale medier.¹⁷⁴ I dommene fra januar 2020 påpekte Høyesterett at 15 000 og 20 000 stk. utvilsomt var å anse som «et større antall personer» uten å trekke en nedre grense. Det interessante knytter seg til hvordan Høyesterett hadde avgjort minimumsgrensen for personer dersom rettsspørsmålet hadde blitt reist for domstolen i dag. Hvilke momenter som kunne vært en del av vektingen er av særlig interesse. Ettersom Høyesterett aldri har tatt stilling til en sak med så få mottakere i sosiale medier vil det være av stor betydning å belyse de momenter som kunne vært med i avveiningen. Om det lave antallet på 20-30 personer vil opprettholdes, som et minimum, vil være særlig interessant å foreta en vurdering av. Spørsmålet vil således bli: Ville Høyesterett trukket en nedre grense mot 20-30 personer, slik forarbeidene gjør, dersom domstolen skulle foretatt en vurdering av begrepet «et større antall personer» i dag?

Særlig et moment kan tenkes å være sentralt å belyse. Det må kunne påpekes at det er forskjell på å uttrykke noe i en Facebook-gruppe der medlemmene er familiemedlemmer sammenlignet med å gi uttrykk for noe i en Facebook-gruppe med bare ukjente. Objektivt vil det kanskje ikke oppfattes som «offentlig» herunder «et større antall personer» dersom det i en familiegruppe på Facebook hadde blitt fremmet en ytring. På den annen side kan det tenkes at å publisere en ytring i en gruppe på sosiale medier med utelukkende ukjente personer i særlig grad kan oppfattes som å publisere en ytring for «et større antall personer» og derfor også «offentlig».

Et annet moment i en fremtidig vurdering kan være at tolkning av lov kan påvirkes av den teknologiske utviklingen. Høyesteretts synspunkt i RT-1980-48 var at begrepet omfattet om

¹⁷² HR-2020-184-A premiss 21

¹⁷³ HR-2020-185-A premiss 28

¹⁷⁴ Ot.prp.nr.90 (2003-2004)

lag 15-20 personer til tross for at det av domstolen ble poengtert at det var tale om et grensetilfelle.¹⁷⁵ Senere, i forarbeidene fra 2003-2004, ble det som nevnt uttalt at gruppen personer måtte omfatte 20-30 stk.¹⁷⁶ Ved lov 19. juni 2009 nr. 74 ble det tilføyd et alternativ i strl. § 185 som resulterte i at det kunne ilegges straff dersom man fremsetter en diskriminerende og hatefull ytring «i andres nærvær».¹⁷⁷ Alternativet ble lagt til i 2009, altså en tid etter forarbeidene fra 2003-2004 der det ble uttalt at et større antall personer dreide seg om 20-30 stk. Med alternativet ble det åpnet for å ilegge straff for hatefulle ytringer som fremsettes i halvoffentlige og private omgivelser.¹⁷⁸ Dette taler for at det lave tallet som uttrykkes i forarbeidene muligens ikke er holdbart lenger.

Med en teknologisk utvikling tatt i betraktning er det grunn til å tro at grensen går noe over grensen på 20-30 personer som er antydnet i forarbeidene.

Sammenfallende for begge dommene avsagt i januar 2020 er at de hatefulle ytringene ble publisert i lukkede grupper på henholdsvis 15 000 og 20 000 medlemmer. I lys av lukkede grupper, som for øvrig er karakteristisk for sosiale medier, oppstår følgende spørsmål: Er en ytring fremsatt «offentlig» når den er fremsatt i en lukket gruppe?

Spørsmålet kan ukomplisert besvares ved en ordlydsfortolkning av strl. § 10 annet ledd selv om ordet «offentlig» er motstridende med ordet «lukket». Da spørsmålet dreier seg om ytringer vil vilkåret «offentlig» etter ordlyden i strl. § 10 annet ledd annet punkt være oppfylt «når ytringen er fremsatt på en måte som gjør den egnet til å nå et større antall personer». Det vises til fortolkningen av «egnet til» gjort ovenfor, og forståelsen av begrepet «egnet til» er at ytringen ikke faktisk trenger å nå ut til et større antall personer. Annet ledd annet punkt er teknologinøytralt, og skiller ikke mellom om ytringen blir fremsatt skriftlig på sosiale medier eller fysisk med kroppen, eller om ytringen blir fremsatt i en lukket eller åpen gruppe på sosiale medier.

Forarbeidene støtter lovens ordlyd. Det er tilstrekkelig at ytringen har blitt formidlet på en måte som er «egnet til å nå et større antall personer» på om lag 20-30 stk.¹⁷⁹

¹⁷⁵ RT-1980-48 s. 51

¹⁷⁶ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) punkt 30.1 Til § 10 s. 409

¹⁷⁷ Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. av 19. juni 2009 § 185

¹⁷⁸ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 16.1 s. 399

¹⁷⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) punkt 12.2.2 s. 164

HR-2020-184-A og HR-2020-185-A understøtter en slik tolkning, og i dommene var det utvilsomt at ytringene var fremsatt «offentlig» når de var fremsatt i Facebook-grupper på henholdsvis 15 000 og 20 000 personer uten hensyn til om gruppene var lukket.¹⁸⁰ Da saken i førstnevnte dom var oppe for Bergen Tingrett kom domstolen med et interessant poeng. Ytringer kan nemlig enkelt spres utenfor gruppen, og er derfor egnet til å nå et enda større antall personer.¹⁸¹ I lys av dommen er det nødvendig å nevne at publiserte ytringer enkelt kan spres kun ved et lite tastetrykk. Jo flere medlemmer en gruppe har, jo mer sannsynlig er det at en ytring kan bli spredt videre. Tilsvarende store grupper eksisterer ikke på Instagram og Snapchat, så spørsmålet om store lukkede grupper vil ikke gjøre seg gjeldende der.

Det må fra lukkede grupper på Facebook kunne trekkes paralleller til private Facebook-vegger, lukkede Instagram-profiler og private Snapchat-kontoer. Felles for det nevnte er at gruppene og sidene ikke er direkte åpne for omverdenen. Dersom noen publiserer en ytring som kvalifiserer til å være diskriminerende og hatefull på en lukket Instagram-profil, må vilkåret «offentlig» anses oppfylt dersom profilen har et tilstrekkelig antall følgere. Hva gjelder Snapchat må vilkåret også her anses oppfylt dersom noen har postet en kvalifisert ytring på My Story (et område man kan legge ut snapper tilgjengelig for alle) og ytringen er egnet til å nå samme personantall. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om vilkåret «offentlig» kan anses oppfylt dersom ytringen blir publisert på en åpen Facebook-vegg til tross for at innehaveren av profilen ikke har et mangetall venner.

Lovens ordlyd om at ytringen må være «egnet til å nå et større antall personer» taler for en slik løsning. Tilsvarende, dersom ytringen har blitt publisert på en åpen Instagram-profil eller på en offentlig Snapchat-konto som folk kan abonnere på må vilkåret «offentlig» utvilsomt anses oppfylt. Det er utfordrende å si noe vedrørende de ytringer som blir publisert på lukkede Facebook-profiler der eieren av profilen ikke har et større antall venner. Selv om ytringer er *egnet til* å nå et større antall personer, kan det imidlertid tenkes at ytringer som er fremmet på en slik måte bør være vernet av ytringsfriheten. Det er på det rene at ytringer sendt i private Facebook-meldinger, private Instagram-meldinger og private bildesendinger på Snapchat ikke omfattes av «offentlig»-vilkåret i strl. § 185. Slike ytringer er utvilsomt vernet av ytringsfriheten, jf. Grl. § 100. De overnevnte betraktningene taler for at ytringer i noen tilfeller er publisert «offentlig» til tross for at utsagnene har blitt fremmet i lukkede grupper.

¹⁸⁰ HR-2020-184-A premiss 21 og I HR-2020-185-A premiss 28

¹⁸¹ TBERG-2018-133303

Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om hatefulle ytringer blir ansett som mer alvorlig dersom en ytring blir fremmet i et kommentarfelt på VGs Facebook-side enn hvis samme ytring hadde blitt publisert i et innlegg på en privatpersons lukkede Facebook-profil. Særlig kan alvorlighetsgraden oppfattes som sterk når det publiseres hatefulle ytringer i store avisers kommentarfelt da slike kommentarfelt er åpne for allmennheten. Det kan antas at det er mer alvorlig å fremsette en ytring i full offentlighet fordi flere hører og får med seg ytringen. Det er videre sannsynlig at skadepotensialet blir større når ytringene spres offentlig.¹⁸²

Av drøftelsen kan det utledes at vilkåret «offentlig» i noen tilfeller er oppfylt selv om ytringen er fremmet i lukkede grupper og brukerkontoer.

4.3.5.3 Ytringen må «i andres nærvær» være fremsatt overfor noen som rammes av den

Etter strl. § 185 første ledd tredje punkt er det et alternativ at «[d]en som i andres nærvær... fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, straffes...». En naturlig språklig forståelse av ordlyden «i andres nærvær» er at det må være andre tilstede enn den som har fått ytringen rettet mot seg. Ordlyden tilsier for øvrig også at ytringen må være fremmet i vitners nærvær. Alternativet ble tilføyd i 2009, og det har nå blitt åpnet opp for å straffe hatefulle ytringer som har blitt fremsatt i halvoffentlige eller private omgivelser.¹⁸³ Det stilles ikke lenger krav om at ytringen må være fremsatt offentlig. Det er tilstrekkelig at den hatefulle ytringen har blitt fremsatt i andres nærvær for at noen skal kunne ilegges straff. Spørsmålet vi står overfor er: Dersom en ytring har blitt fremsatt mot en person i en lukket gruppe med eksempelvis 10 medlemmer på Facebook, Instagram eller Snapchat, vil handlingen da falle innenfor bestemmelsens virkeområde når det kommer til at ytringen må ha blitt fremsatt «i andres nærvær»? Spørsmålet har, slik jeg kan se, ikke blitt vurdert av noen domstol. Det eksisterer begrenset med rettspraksis rundt temaet «diskriminerende og hatefulle ytringer på sosiale medier».

Borgarting lagmannsrett avsa i 2019 en dom der domstolen skulle ta stilling til om en person kunne straffes for sine hatefulle ytringer som var skrevet på lapper.¹⁸⁴ Den tiltalte hadde hengt opp lapper på døren til et homofilt par, der lappene inneholdt grovt nedsettende og hatefulle ytringer. Et av rettsspørsmålene domstolen stod overfor var om ytringene hadde blitt fremsatt

¹⁸² Ot.prp.nr.22 (2008–2009) punkt 16.1 s. 399

¹⁸³ Ot.prp.nr.22 (2008–2009) punkt 16.1 s. 399

¹⁸⁴ LB-2019-3868

«i andres nærvær». Retten mente da at ordlyden «i andres nærvær» i sammenheng med «overfor en som rammes» stiller krav til at det må være en tredjeperson til stede som ikke rammes av den konkrete ytringen.¹⁸⁵ Av faktum fremkommer det at det ikke var noen utenforstående som hadde sett de tre opphengte lappene. Lagmannsretten uttalte derfor at det ikke var tilstrekkelig at det kun var de fornærmede som hadde sett lappene med de hatefulle ytringene. På denne bakgrunn kom lagmannsretten til at tiltalte måtte frifinnes. Spørsmålet som vil gjøre seg gjeldende for denne oppgaven er: Stiller loven krav til at denne tredjepersonen må være *fysisk* tilstede når ytringen blir fremsatt?

Ordlyden i straffebudet må tolkes for at rettsanvendere kan finne ut hva som ligger i vilkåret «i andres nærvær». Utgangspunktet ligger i ordlyden, og det er ordlyden som definerer det straffbare. En naturlig språklig forståelse av ordlyden «i andres nærvær» er at noen har en fysisk tilstedeværelse. Ordlyden i strl. § 185 gir dog ikke videre uttrykk for hva som nærmere ligger i vilkåret «i andres nærvær». Forarbeidene har heller ikke klart definert innholdet i begrepet. Videre har heller ikke Høyesterett tatt stilling til, og avklart, hva som ligger i vilkåret «i andres nærvær». På bakgrunn av ordlydsfortolkningen kan man si at bestemmelsen stiller krav om at tredjepersonen må være fysisk tilstede, og at en ytring som har blitt fremsatt mot en person i en lukket gruppe med 10 medlemmer på sosiale medier faller utenfor bestemmelsens virkeområde. Å tolke uttrykket «i andres nærvær» som et elektronisk nærvær, eller *mulighet* for elektronisk nærvær, kan anses som en utvidende tolkning, som neppe er akseptabel under legalitetsprinsippet.

Etter dette må det kunne konkluderes med at strl. § 185 stiller krav til at tredjepersonen må være *fysisk* til stede, og ikke i et elektronisk nærvær. Kort oppsummert kan ikke alternativet «i andres nærvær» anvendes når det er tale om ytringer som har blitt publisert i sosiale medier.

4.4 Skyldkravet

4.4.1 Innledning

At gjerningspersonen har utvist subjektiv skyld er et av grunnvilkårene for straffansvar, og skylden må dekke alle elementene i straffebudets gjerningsbeskrivelse, jf. dekningsprinsippet i strl. § 22. Gjerningspersonen må med andre ord ha subjektiv skyld i relasjon til alle

¹⁸⁵ LB-2019-3868

vilkårene i straffebestemmelsen for at personen skal kunne ilegges straff etter strl. § 185.¹⁸⁶ Å være skyldig i en straffbar handling innebærer ansvarlighet for handlingen som har blitt begått samt at gjerningspersonen kan bebreides.¹⁸⁷ I forlengelse av dette er det derfor mer straffverdig å begå en straffbar handling med forsett, jf. strl. § 22, enn å begå en straffbar handling med uaktsomhet, jf. strl. § 23, fordi forsett anses som en grovere skyldform enn uaktsomhet.¹⁸⁸

Skyldkravet i straffeloven 2005 er som hovedregel forsett, jf. strl. § 21. Av bestemmelsen fremgår det at «[s]traffelovgivningen rammer bare forsettlig lovbrudd med mindre annet er bestemt». Ordlyden tilsier at uaktsomhet også omfattes «... med mindre annet er bestemt». I noen straffebud er det definert at skyldkravet kan være uaktsomhet og grov uaktsomhet.¹⁸⁹ Det er tilfellet med § 185, hvor det følger av bestemmelsens første ledd første punktum at «...den som offentlig forsettlig eller grovt uaktsomt ... setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring» straffes. Av strl. § 185 første ledd tredje punktum følger det at «[d]en som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring...». Det følger av både bestemmelsens første ledd og tredje ledd at skyldkravet er forsett eller grovt uaktsomhet.

I det videre delkapittelet vil jeg behandle skyldformen «forsett», jf. strl. § 22, og skyldformen «grov uaktsomhet», jf. strl. § 23. Samtidig vil jeg foreta en vurdering av de utfordringer knyttet til skyld som kan tenkes oppstått i sosiale medier. Det interessante i relasjon til skyldkravet er kanskje den lave bevisstheten folk har til at deres ytring på sosiale medier kan være fremsatt «offentlig».

4.4.2 Skyldformene og utfordringer knyttet til skyld

Det følger av strl. § 22 at «[f]orsett foreligger når noen begår en handling som dekker gjerningsbeskrivelsen i et straffebud a) med hensikt, b) med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen, eller c) holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet». Bestemmelsen oppstiller ulike alternativer for forsett, og et av alternativene må være oppfylt for at straff kan ilegges. Ved vurderingen av skyldkravet forsett må rettsanvendere

¹⁸⁶ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 291

¹⁸⁷ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 285

¹⁸⁸ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 290

¹⁸⁹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 299

alltid ta stilling til hva gjerningspersonen tenkte og forsto da den straffbare handlingen ble begått.¹⁹⁰

Bokstav a gir uttrykk for hensiktsforsett. En naturlig språklig forståelse av «med hensikt» er at en handling er gjort med viten og vilje. Innholdet i begrepet kan klart defineres. Ordlyden tilsier at gjerningspersonen er klar over at gjerningsbeskrivelsen i et straffebud blir oppfylt som følge av handlingen. Ved hensiktsforsett ønsker også gjerningspersonen å handle i strid med gjeldende rett.¹⁹¹ Bokstav b gir uttrykk for sannsynlighetsforsett, som også blir kalt for visshetsforsett. En naturlig språklig forståelse av ordlyden «...med bevissthet om at handlingen sikkert eller mest sannsynlig dekker gjerningsbeskrivelsen...» er at man skal ta utgangspunkt i hva gjerningspersonen forsto i gjerningsøyeblikket. Etter en ordlydsfortolkning kan det av bokstav b utledes to alternativer. et første alternativet er visshetsforsett som foreligger når gjerningspersonen har sikker kunnskap om at alle elementene i gjerningsbeskrivelsen er til stede eller vil bli oppfylt.¹⁹² Det andre alternativet er sannsynlighetsforsett som foreligger når gjerningspersonen er mer enn 50 % sikker på at elementene i gjerningsbeskrivelsen er tilstede eller vil bli oppfylt.¹⁹³ I bokstav c fremkommer forsettformen som blir kalt dolus eventualis. Ordlyden i «...holder det for mulig at handlingen dekker gjerningsbeskrivelsen, og velger å handle selv om det skulle være tilfellet» tilsier at forsett kan foreligge selv om gjerningspersonen anser sannsynligheten for at gjerningsbeskrivelsen er eller vil bli oppfylt er mindre enn 50 %.¹⁹⁴ Det vil være tale om dolus eventualis hvis gjerningspersonen forut for handlingen ser for seg muligheten for at handlingen medfører straffbarhet.¹⁹⁵

En utfordring som kan oppstå når det kommer til sosiale medier og skyld er at det ikke finnes tilstrekkelig bevis på at vedkommende har publisert ytringen med hensikt, og at det derfor kan være vanskelig å bevise vedkommendes skyld i form av hensiktsforsett i og med at det foreligger et strengt beviskrav i strafferetten.¹⁹⁶ Skyldkravet forsett forutsetter som nevnt over at gjerningspersonen forsto hva som foregikk, og det kan eksempelvis være vanskelig å bevise at gjerningspersonen publiserte den hatefulle ytringen med hensikt når personen i

¹⁹⁰ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 291

¹⁹¹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 294

¹⁹² Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 292

¹⁹³ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 292-293

¹⁹⁴ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 295

¹⁹⁵ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 295

¹⁹⁶ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 338

etterkant kan hevde at intensjonen bak ytringen ikke var hatefull samtidig som han ikke hadde noen tanker om at sosiale medier er «offentlig». Gjerningspersonen må ha forsett for alle vilkårene i straffebudet, herunder også vilkåret «offentlig», og en utfordring kan imidlertid være at en person på 75 år ikke har tenkt på hvem som får de hatefulle ytringene med seg. Dersom det i grupper publiseres hatefulle ytringer kan det videre anføres at vedkommende ikke visste at ytringene ville spre seg ut av gruppen.

Det er videre et moment at det finnes mange falske brukerprofiler på spesielt Instagram og Facebook. Når ulike nyhetskanaler deler artikler på sine Facebook-sider hender det ofte at det forekommer hatefulle ytringer i kommentarfeltene. Med falske brukerprofiler har gjerningspersonen anledning til å skjule sin identitet. Dette kan være med på å senke terskelen for å publisere hatefulle ytringer i tillegg til at det kan medføre vanskeligheter når det skal bevises at gjerningspersonen har fremmet den hatefulle ytringen med forsett. Dersom man imidlertid finner ut den reelle identiteten til vedkommende vil en falsk brukerprofil tale for at vedkommende har utøvet den straffbare handlingen med forsett. Det kan tenkes at gjerningspersonen bevisst skjuler seg bak den falske profilen fordi han vet at handlingen som utføres er av straffbar karakter. I HR-2020-185-A hadde for øvrig gjerningspersonen publisert hatefulle kommentarer under et annet navn.¹⁹⁷

Det følger av strl. § 23 første ledd at «[d]en som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom.» Ordlyden tilsier at man kan ilegges straff til tross for at man ikke har utøvet den straffbare handlingen med vilje. Av annet ledd fremgår det at «[u]aktsomheten er grov dersom handlingen er svært klanderverdig og det er grunnlag for sterk bebreidelse». Ordlyden tilsier at det skal mer til enn ved vanlig uaktsomhet for at uaktsomheten kan anses som grov. Høyesterett har i sin praksis tolket uttrykket «grov uaktsomhet». I RT-1970-1235 tolket Høyesterett uttrykket «grov uaktsomhet» dit hen at «det må foreligge en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet».¹⁹⁸ I nyere rettspraksis, som blant annet HR-2018-2452-A, gir Høyesterett oppretthold for denne forståelsen fra 1970.¹⁹⁹

¹⁹⁷ HR-2020-185-A premiss 8

¹⁹⁸ RT-1970-1235 s. 1235

¹⁹⁹ HR-2018-2452-A premiss 16

Det som skiller forsett fra uaktsomhet er at det ved uaktsomhet skal foretas en vurdering av hva gjerningspersonen *burde* ha tenkt og forstått.²⁰⁰ Det følger av sikker rett at uaktsomheten kan være bevisst eller ubevisst.²⁰¹ Dersom gjerningspersonen ikke har tenkt på at grensen for den tillatte risiko er overskredet, kan det foreligge ubevisst uaktsomhet, og spørsmålet blir derfor om gjerningspersonen *burde* ha tenkt på dette.²⁰² Det er gjerningspersonens handlemåte det reageres på. Bevisst uaktsomhet foreligger når gjerningspersonen *er klar over* at grensen for den tillatte risiko overskrides, men handler i håp om at den straffbare følgen ikke vil inntreffe.²⁰³ Ettersom det finnes grader av uaktsomhet, må innholdet i hvert straffebud tolkes for å avgjøre hva uaktsomhetskravet innebærer i det konkrete straffebudet.²⁰⁴ Strl. § 23 gir uttrykk for en norm for atferd, som vanligvis kalles aktsomhetsnormen, og formålet med bestemmelsen er å trekke opp en grense nedad mot straffrie handlinger.²⁰⁵ Rettsanvenderen må fastsette aktsomhetsnormen for deretter å sammenligne gjerningspersonens handling med denne. Dersom den er fraveket (i stor nok grad til at det er grovt) må retten ta stilling til om tiltalte kan klandres for ikke å ha handlet annerledes, ut fra sine personlige forutsetninger.

Sosiale medier er et relativt nytt fenomen, og det er ikke usannsynlig at man kan opptre uaktsomt ved å publisere og spre hatefulle ytringer med enkle tastetrykk. Ved uaktsomhetsvurderingen er det særlig interessant å besvare følgende spørsmål: Finnes det en norm for forsvarlig opptreden på sosiale medier?

Spørsmålet knytter seg til hvordan en normal fornuftig person handler og oppfører seg på sosiale medier. Det er innlysende at mange i dag treffes på sosiale medier fremfor å treffes fysisk. Noen blir i særlige tilfeller mer vågale når det kommer til å uttrykke seg på sosiale medier, og noen som fremmer hatefulle ytringer på nett ville antageligvis ikke gjort det personlig til vedkommende. Det kan tenkes at det er fordi de har mulighet til å gjemme seg bak en skjerm, og fordi de ikke trenger å møte vedkommende fysisk. Det er forståelig at det er lettere for folk å sitte hjemme å publisere hatefulle ytringer fremfor å fremme dem verbalt på torget. Ved å anvende en uttrykksform som å publisere på sosiale medier trenger man ikke å møte konsekvensen umiddelbart. Å publisere en ytring innebærer at man har større kontroll fordi man selv kan velge å svare, la være å svare, eller å faktisk slette ytringen.

²⁰⁰ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 300

²⁰¹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 299

²⁰² Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 300

²⁰³ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 303

²⁰⁴ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 306

²⁰⁵ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 299

En streng aktsomhetsnorm bør gjelde i sosiale medier. Normen er lik for alle, og må være en oppførsel der man opptrer normalt respektfullt. Det bør kunne forventes en oppførsel lik den man utøver på kjøpesenter. Normen for forsvarlig adferd vil kort oppsummert være at man skal oppføre seg. Det bør ikke spille noen rolle om man deltar i grupper på sosiale medier eller om man møter opp på fysiske steder. Å oppføre seg henger sammen med det klare utgangspunkt om vanlig folkeskikk. Det bør kunne forventes normal og respektfull oppførsel også på digitale flater. Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om det bør kunne forventes samme oppførsel fra alle grupper i samfunnet. I forlengelse av det siste oppstår spørsmålet: Kan aktsomhetsnormen variere ut i fra hvilke personer som fremmer ytringer i sosiale medier?

Ordlyden i strl. § 23 tilsier at aktsomhetsnormen kan variere ut i fra hvilket område man befinner seg på. Det samme følger av forarbeidene.²⁰⁶ Det kan tenkes at aktsomhetsnormen ved ytringer på sosiale medier kan være særegen i forhold til aktsomhetsnormen på generell basis. Ytringer på sosiale medier kan spre seg raskere enn andre ytringer. Aktsomhetsnormen på sosiale medier kan tenkes å variere ut fra hvilken virksomhet som bedrives. Det kan antas at den særegne forsvarlighetsnormen vil avhenge av om den som fremmer ytringen er en influencer med stor oppslutning, slik at ytringen når ut til mange, eller om den samme ytringen fremmes av Peder Ås med 200 følgere på Instagram. Således stilles det naturlig nok strengere krav til aktsomhet hos influenceren slik at det skal mindre til for at influenceren anses å ha opptrådt uaktsomt enn Peder Ås. Ved vurderingen av om en gjerningsperson har opptrådt uaktsomt, må man alltid vurdere atferden i forhold til den situasjonen som forelå da gjerningspersonen handlet.²⁰⁷ Det handler om forståelsen av hva man driver med og hvilke konsekvenser det vil få. Som influencer med 300 000 følgere driver man en annen type virksomhet enn dersom man skriver på egen Facebook-profil med 200 venner. I så måte kan nok aktsomhetsnormen være strengere i første tilfelle. Det handler om hvilken virksomhet som bedrives, ikke om ens personlige forutsetninger. Det må likevel presiseres at det på generell basis bør kunne forventes en oppførsel i samsvar med normal folkeskikk og sedvane.

Når det gjelder om vedkommende kan klandres for ikke å ha opptrådt i henhold til aktsomhetsnormen vil det relevante i vurderingen være de personlige forutsetningene. På

²⁰⁶ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) del 4 punkt 30.1 Til § 23 s. 426

²⁰⁷ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 301

denne bakgrunn kan følgende spørsmål stilles: Kan man ut i fra sine personlige forutsetninger klandres for å ha fremmet en hatefull ytring?

Andre del av setningen i strl. § 23 første ledd gir rom for individuell vurdering. Noen gjerningspersoner tilhører ulike kategorier, eller personlige forutsetninger, som medfører at det er rimelig å ikke klandre dem for sine handlinger.²⁰⁸ Eksempelvis kan ungdom utgjøre en slik kategori da ungdom har vesentlig mindre livserfaring enn voksne.²⁰⁹ Det kan derfor i særlige tilfeller forventes mer av voksne enn av ungdom når det kommer til oppførsel. Det har tidvis fremkommet i media at det har vært et problem blant de yngre at Snapchat-bilder har blitt spredt. En årsak kan være at noen unge ikke alltid foretar konsekvenstenking når informasjon spres på sosiale medier. Det må på den annen side påpekes at dagens ungdom er mye inne i verdenen av sosiale medier. Det kan sies at dagens ungdom har vokst opp i verdenen av sosiale plattformer og er på denne bakgrunn godt kjent med de sosiale normene som eksisterer på digitale plattformer. I så måte kan det stilles strenge krav til ungdommens oppførsel.

Det er videre tenkelig at mange eldre med Facebook-profiler mangler erfaring hva gjelder de digitale flatene, og at de derfor ikke alltid forstår hvordan det henger sammen med at man ved et enkelt tastetrykk på dele-knappen kan spre informasjon raskt. Andre eksempler på forutsetninger som kan medføre at mennesker i særlige tilfeller ikke kan klandres er intelligens, dårlig utdanning og mennesker som er nevrotisk.²¹⁰ Det kan tenkes situasjoner der mennesker med de nevnte typer forutsetninger faktisk ikke forstår hvordan en alminnelig aktsom person bør oppføre seg på sosiale medier. I motsetning til dette vil noen personer ha særlig gode forutsetninger ved at de for eksempel har utdanning eller erfaring.²¹¹

På bakgrunn av momenter i den foregående drøftelsen må det kunne konkluderes med at personlige forutsetninger kan få betydning for om man som gjerningsperson kan klandres for å ha fremmet en diskriminerende og hatefull ytring. Det er dine personlige forutsetninger som avgjør om du kan straffes.

Jeg har i det foregående analysert Høyesteretts tolkning av ordlyden i strl. § 185 samt sett på hvor grensen går mellom hvilke ytringer som omfattes av grunnlovsvernet og hvilke ytringer

²⁰⁸ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 301

²⁰⁹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 301

²¹⁰ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 301

²¹¹ Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018 s. 301

som er straffbare etter strl. § 185 hva gjelder sosiale medier. I det videre vil jeg forsøke å foreta en gransking av hvordan EMD har tolket ytringsfriheten. I tillegg vil jeg se om tolkningen stiller seg lik Høyesteretts tolkning herunder om EMD har gjort en vurdering for hvor grensen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer går.

5 EMDs tolkning av ytringsfriheten i EMK art. 10

5.1 Innledning

EMD har i avgjørelser vurdert grensen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer. Avgjørelsene har ikke eksplisitt tatt for seg hvor grensen går i sosiale medier. Likevel har momentene i avgjørelsene overføringsverdi hva gjelder sosiale medier, og kan på denne bakgrunn anvendes i oppgaven. Høyesterett har som tidligere nevnt nylig vurdert grensen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer i sosiale medier. Selv om Norge følger EUs subsidiaritetsprinsipp om at saker skal avgjøres på et så lavt rettsnivå som mulig må Høyesterett anvende EMDs tolkning av EMK i sin rettsanvendelse.²¹² Etersom Høyesterett er positivt forpliktet til å godta EMDs kompetanse er det interessant å besvare spørsmålet: Er Høyesteretts tolkning av ytringsfriheten i overenstemmelse med EMDs tolkning?²¹³

Etter EMK art. 10 første ledd første setning om at enhver har rett til ytringsfrihet følger det som nevnt i kapittel 3.2 at «[t]his right shall include freedom to hold opinions and to receive and impart information and ideas without interference by public authority and regardless of frontiers». Som tidligere forklart gir ikke EMK art. 10 uttrykk for hva som omfattes av ordlyden i «information» og «ideas». Når EMK skal tolkes er praksis fra EMD en relevant og nødvendig rettskilde å se hen til. Det vil derfor fremstå som interessant å se hvordan EMD tolker ytringsfriheten og hvordan ordlyden i «information» og «ideas» forstås. Jeg vil i det videre se på innholdet i begrepene og hva som omfattes av ordlyden. Underveis vil jeg se på om Høyesteretts tolkning er i overenstemmelse med EMDs tolkning av hvor grensen går mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer.

²¹² Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 53

²¹³ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 53

5.2 Om Høyesteretts tolkning er i overenstemmelse med EMDs tolkning

Ved EMDs tolkning av menneskerettskonvensjoner finnes det hovedsakelig tre særtrekk av avgjørende betydning: prinsippet om dynamisk tolkning, prinsippet om formålsrettet tolkning og effektivitetsprinsippet.²¹⁴ Kjernen i prinsippet om dynamisk tolkning er at konvensjonene må anses som «a living instrument which... must be interpreted in the light of present-day conditions».²¹⁵ Prinsippet går ut på at man må tolke artiklene i lys av de samfunnsmessige forhold som eksisterer i dag, og ikke på bakgrunn av forhold som gjaldt før.²¹⁶ Prinsippet om formålsrettet tolkning går utelukkende ut på at en menneskerettskonvensjon skal tolkes på en måte som bidrar til å oppfylle konvensjonens formål.²¹⁷ Effektivitetsprinsippet går ut på at EMD fortolker de ulike konvensjonsartiklene slik at individbeskyttelse blir effektivt.²¹⁸ Tolkningen av konvensjonene skal alltid søke å sikre «not rights that are theoretical og illusory but rights that are practical and effective».²¹⁹ På grunnlag av særtrekkene ved EMDs tolkning av konvensjoner er det sannsynlig at EMD tolker ytringsfriheten mer effektivt for borgerne enn det eksempelvis Høyesterett gjør. Det kan tenkes at det er en videre adgang i EMK til å fremsette sine ytringer. Dette utgjør en interessant tese.

I *Cumpănă and Mazăre v. Romania* uttalte EMD at ytringer av politisk karakter og ytringer om saker av allmenn interesse omfattes av ordlyden «information» og «ideas» og derfor er vernet av EMK art. 10.²²⁰ Hatefulle ytringer av politisk karakter og om saker av allmenn interesse omfattes altså av artikkelen uansett om de eksempelvis fremmes i en offentlig debatt eller publiseres på sosiale medier. EMD gir i avgjørelsen ingen generell definisjon av «other matters of general interest». Saker av allmenn interesse utgjør en vid definisjon av hva som omfattes av ordlyden.

²¹⁴ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 66

²¹⁵ Case of Tyrer v. The United Kingdom (1978) premiss 31

²¹⁶ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 68

²¹⁷ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 70

²¹⁸ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 67

²¹⁹ Case of Airey v. Ireland (1979) premiss 24

²²⁰ Case of Cumpănă and Mazăre v. Romania (2004) premiss 93

I *Handyside v. Storbritannia* kom EMD med en generell uttalelse om at ytringsfrihet utgjør et essensielt grunnlag for samfunnet, at ytringsfrihet er en grunnleggende betingelse for et voksende samfunn samt at ytringsfrihet som rettighet er viktig for egenutvikling.²²¹ Hva gjelder tolkningen av «information» og «ideas» uttalte EMD at «...it is applicable not only to "information" or "ideas" that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population».²²² Kort oppsummert verner artikkelen utvilsomt om negativt ladede ytringer som har den hensikt å fornærme. I likhet med Høyesterett har EMD tolket ytringsfriheten i den retning at også hatefulle ytringer som utgangspunkt er vernet. Dette taler for at man i følge norsk straffelov, Høyesterett og EMD som utgangspunkt kan publisere rene hatefulle ytringer på sosiale medier uten å bli straffet for det.

I *Garaudy v. France* kom EMD med uttalelser om ytringer som har den hensikt å kritisere stater.²²³ Slike ytringer er, i følge menneskerettsdomstolen, ytringer som utvilsomt er vernet av EMK art. 10.²²⁴ På den annen side følger det av avgjørelsen at ytringer av rasistisk karakter ikke omfattes av ytringsfriheten.²²⁵ I *Garaudy*-saken konkluderte EMD med at ytringer som fornekte eksistensen av historiske hendelser som utvilsomt har hendt, som eksempelvis Holocaust, er et steg i negativ retning for bekjempelse av rasisme og er på denne bakgrunn ikke vernet av ytringsfriheten.²²⁶ Oppsummert viser saken at det er adgang til å kritisere stater, men ikke adgang til å fremme ytringer av rasistisk karakter. Dette taler for at Høyesteretts tolkning av ytringsfriheten er i samsvar med EMDs tolkning.

En sak av særlig interesse for oppgaven er imidlertid *E.S. v. Austria* der spørsmålet var om klagerens rett til å ytre seg fritt var krenket da hun etter å ha omtalt profeten Mohammed som pedofil hadde blitt ilagt en bot av nasjonale domstoler.²²⁷ Klageren hadde uttalt at profeten Mohammed hadde giftet seg med en 6-åring, og fullbyrdet ekteskapet da hun ble 9 år, men av klageren ble det anført at hun hadde fremmet et historisk bevist faktum, og at uttalelsene på denne bakgrunn var beskyttet av EMK art. 10 om ytringsfrihet.²²⁸ En videre anførsel var at

²²¹ Case of *Handyside v. The United Kingdom* (1976) premiss 49

²²² Case of *Handyside v. The United Kingdom* (1976) premiss 49

²²³ Case of *Garaudy v. France* (2003) premiss 9 under «Article 10 of the Convention»

²²⁴ Case of *Garaudy v. France* (2003) premiss 9 under «Article 10 of the Convention»

²²⁵ Case of *Garaudy v. France* (2003) premiss 9 under «Article 10 of the Convention»

²²⁶ Case of *Garaudy v. France* (2003) premiss 8 under «Article 10 of the Convention»

²²⁷ Case of *E.S. v. Austria* (2018) premiss 12

²²⁸ Case of *E.S. v. Austria* (2018) premiss 34

uttalelsene hadde vært objektiv religionskritikk og dermed bidratt til offentlig debatt.²²⁹ Staten presiserte at de hadde foretatt en grundig vurdering av saksøkerens rett til ytringsfrihet mot andres religionsfrihet, og at uttalelsene ikke var en del av en objektiv debatt om islam og barneekteskap.²³⁰

Til tross for at EMD poengterte at de som utøver religionsfrihet «...must tolerate and accept the denial by others of their religious beliefs and even the propagation by others of doctrines hostile to their faith» kom menneskerettsdomstolen til at klagerens rett etter EMK art. 10 ikke var krenket som følge av boten hun ble ilagt.²³¹ Et avgjørende moment for resultatet var at nasjonal domstol «...had a wide margin of appreciation in the instant case, as they were in a better position to evaluate which statements were likely to disturb the religious peace in their country».²³² Kort oppsummert vurderte EMD at de nasjonale domstolene i større grad er egnet til å avgjøre hvilke typer ytringer som ikke bør aksepteres for å beskytte den religiøse freden samt religiøse følelser.²³³ Da det ikke eksisterer avgjørelser fra EMD som berører ytringsfriheten mot hatefulle ytringer i sosiale medier vil momenter fra E.S. v. Austria anvendes i oppgaven.

Et interessant poeng må bemerkes hva gjelder EMDs tolkning av rekkevidden av ytringsfriheten i E.S.-avgjørelsen. Domstolen sa seg enig med de nasjonale domstolenes vurderinger, og presiserte at slik kritikk av religion i den aktuelle saken ikke kunne aksepteres da utsagnene kunne oppfattes som støtende overfor troende.²³⁴ En slik vurdering stiller seg annerledes i norsk Høyesterett. I et utvalg av norsk rettspraksis har Høyesterett som nevnt trukket et skille mellom ytringer som angriper et *emne*, og ytringer som angriper en eller flere *personer*.²³⁵ Norsk Høyesterett har i sin rettspraksis belyst at ytringer rettet mot islam som religion, forhold i islamske stater, og norsk innvandringspolitikk ikke er straffbare etter strl. § 185, og er dermed akseptert.²³⁶ Når menneskerettsdomstolen opprettholder straff for å ha fremmet hatefulle ytringer mot religion, og Høyesterett aksepterer hatefulle ytringer rettet mot religion, taler det for at det har blitt skapt et skille mellom EMDs og Høyesteretts tolkning av

²²⁹ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 34

²³⁰ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 37

²³¹ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 42

²³² Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 50

²³³ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 41

²³⁴ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 51

²³⁵ Se blant annet HR-2020-184-A premiss 23 og RT-1981-1305 s. 1314

²³⁶ Se blant annet HR-2020-184-A premiss 23 og RT-1981-1305 s. 1314

grensen for ytringsfriheten. Dersom en lignende sak hadde blitt fremmet fra Norge, og ikke Østerrike, og resultatet i Høyesterett hadde vært frifinnelse for samme type ytringer, vil det være interessant å få rede på om EMD hadde omgjort resultatet ved å dømme vedkommende for hatefulle ytringer rettet mot religion. Dette momentet frembringer følgende spørsmål: Hadde EMD opprettholdt sin vurdering av grensen for ytringsfrihet dersom en lignende sak hadde blitt fremmet fra Norge?

I E.S.-dommen ble det av menneskerettsdomstolen påpekt at de som velger å utøve sin religion ikke kan forvente å bli fritatt for kritikk.²³⁷ Likevel støttet EMD de nasjonale domstolene i sin vurdering. Et sentralt moment fra avgjørelsen er imidlertid at EMD forutsetter at de nasjonale domstolene har bred kompetanse om situasjonen i det aktuelle landet, og at de på denne bakgrunn anses bedre egnet til å vurdere den enkelte sak enn det menneskerettsdomstolen er.²³⁸ EMDs uttalelse er klar. Det interessante knytter seg til om dommen fra EMD vil skape presedens i den grad at slik religionskritikk ikke kan aksepteres av flere europeiske land, eller om dommen vil skape presedens ved at det konkrete land selv må få bestemme rekkevidden av ytringsfriheten.

Østerrike har i følge dommen en straffelov som forbyr blasfemi.²³⁹ Til sammenligning ble bestemmelsen om blasfemi i norsk straffelov opphevet i 2015.²⁴⁰ I slike vurderinger, om forholdet mellom ytringsfrihet og eksempelvis hatefulle ytringer om religion, bør menneskerettsdomstolen være varsom da det er sannsynlig at synet på grensen for religionskritikk er ulikt i europeiske land. Spesielt med tanke på at EMD har etablert seg som en meget produktiv og innflytelsesrik domstol.²⁴¹ Det kan tenkes at det hadde oppstått misnøye i stater dersom Den europeiske menneskerettsdomstolen i saker om ytringsfriheten hadde overprøvd statene ved å omgjøre resultatet i så måte.

Som en del av menneskerettighetene eksisterer det et grunnleggende spenningsforhold mellom det nasjonale og det internasjonale.²⁴² At menneskerettighetene skal være universelle og praktiseres likt for alle vektet mot at det skal tas hensyn til nasjonale, regionale, etniske,

²³⁷ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 42

²³⁸ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 50

²³⁹ Case of E.S. v. Austria (2018) premiss 24-25

²⁴⁰ Lov om endring i Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 av 29. mai 2015 nr. 35

²⁴¹ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 55

²⁴² Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 80

kulturelle og religiøse tradisjoner og forskjeller i praktisering av dem.²⁴³ Det er videre et prinsipp, som omtales som subsidiaritetsprinsippet, som går ut på at hovedansvaret for beskyttelse av menneskerettighetene ligger hos staten.²⁴⁴ Med prinsippet om at statene har en vid skjønnsmargin, og subsidiaritetsprinsippet tatt i betraktning, er det sannsynlig at EMD hadde støttet Norge i en frifinnelse.²⁴⁵ Uttalelsene som EMD fremmer indikerer at EMD ikke hadde opprettholdt sin vurdering av grensen for ytringsfrihet dersom en lignende sak hadde blitt fremmet av Norge og ikke Østerrike.

I HR-2020-185-A uttaler Høyesterett for øvrig at rettspraksis etter strl. § 185 ligger innenfor det handlingsrom folkeretten gir norske myndigheter, og at dette ikke anses som tvilsomt slik straffebestemmelsen forstås i dag.²⁴⁶

Hva gjelder sosiale medier vil en slik vurdering av grensen for ytringsfriheten kunne få betydning for ulike digitale plattformer. EMDs vurdering av grensen for ytringsfriheten vil kunne få betydning for hvordan forholdet mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer skal forstås, nasjonalt som internasjonalt. Det offentlige rom er ikke slik det var før, og det er utvilsomt at internett og digitale plattformer også omfattes av dagens offentlige rom. Personer fra hele verden i samme offentlige rom, herunder globale Facebook- og Instagram-grupper, kan skape utfordringer. Spesielt komplisert kan det tenkes å være dersom det i internasjonale grupper publiseres diskriminerende og hatefulle ytringer. Ytringer som er straffbare i et land kan, som vist i drøftelsen over, være aksepterte i et annet. Momentene i det foregående kan utgjøre en utfordring når det kommer til gresedragningen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer i sosiale medier. Især fordi avstanden mellom personer omtrentlig blir kortere på sosiale plattformer som Facebook, Instagram og Snapchat.

På bakgrunn av de nevnte betraktninger kan det antas at EMD hadde støttet Norge i en frikjennelse av slike hatefulle ytringer rettet mot religion dersom en lignende sak hadde blitt fremmet fra Norge.

²⁴³ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 80

²⁴⁴ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 83

²⁴⁵ Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017 s. 83

²⁴⁶ HR-2020-185-A premiss 25

På bakgrunn av det nevnte må det antas at Høyesteretts tolkning av ytringsfriheten er i overenstemmelse med EMDs uttalelser og tolkning.

6 Avsluttende betraktninger

6.1 Innledning

For å se helheten av oppgavens tema er det nødvendig å belyse noen rettspolitiske synspunkt jeg har dannet meg gjennom arbeidet med Grl. § 100 og strl. § 185. Innledningsvis vil jeg foreta en oppsummering av de mest sentrale funnene som har blitt avdekket i oppgaven. Deretter følger en vurdering av om det bør foretas en lovendring av strl. § 185. Det kan stilles spørsmål ved selve eksistensen av strl. § 185. Enkelte mener man bør avskaffe strl. § 185 fordi bestemmelsen ikke er med på å bekjempe hatefulle ytringer og at den i tillegg står i konflikt med Grl. § 100 om ytringsfrihet.²⁴⁷ Andre mener strl. § 185 er nødvendig for bekjempelse av diskriminerende og hatefulle ytringer, også på sosiale medier.²⁴⁸ Avslutningsvis følger det en fremstilling av om strl. § 185 har livets rett.

6.2 Oppsummering

Når det gjelder å fastsette en konkret grense mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer i sosiale medier fant oppgaven at det utgjør en utfordring da grensen må fastsettes ut i fra hvert enkelt tilfelle. Momentet om at det avgjørende i vurderingen vil være hvordan mottaker oppfatter ytringen taler for at det ikke konkret er mulig å fastsette en nøyaktig grense. Grensen kan altså ikke klart beskrives. Oppgaven har videre avdekket at det ikke er tilstrekkelig å anvende lovens ordlyd i avveiningen mellom ytringsfriheten og hatefulle ytringer. Flere rettskildefaktorer, som forarbeider og rettspraksis fra Høyesterett, utgjør en viktig rolle når hver enkel ytring skal tolkes. De nevnte rettskildefaktorene utgjør dermed en viktig rolle ved fastsettelsen av grensen.

Avslutningsvis vil jeg bemerke at funnene i oppgaven gir uttrykk for at Høyesterett har satt terskelen høyt når det kommer til hvilke ytringer som rammes av vilkåret om at ytringen må være «diskriminerende eller hatefull» basert på bestemte kriterier». Skillet Høyesterett har

²⁴⁷ Frøland, Carl Müller og Hjerpset-Østlie, Nina, 21.06.19, «Fjern «Rasismeparagrafen!»», sist sjekket 06.05.20, URL: https://www.opprop.net/fjern_rasismeparagrafen

²⁴⁸ Tennfjord, Vilde Jalleni og Oksavik, Oscar Johannes, «Å oppheve «rasismeparagrafen» vil sende feil signal», 26.06.19 kl. 12:58, oppdatert 03.07.19 kl. 11:58, Aftenposten, sist lest 14.05.20, URL: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/QuawPW/aa-oppheve-rasismeparagrafen-vil-sende-feil-signal-vilde-jalleni-tennfjord-og-oscar-johannes-oksavik?>

trukket mellom *emne* og *person* er ikke trukket av EMD. Min oppfatning synes å være, basert på de gjennomgåtte dommer, at Høyesterett har tolket ytringsfriheten i GrL. § 100 videre enn EMDs tolkning av ytringsfriheten i EMK art. 10.

6.3 Om det bør foretas en lovendring av strl. § 185

Ved granskingen av strl. § 185 har jeg foretatt en observasjon verdt å bemerke.

Observasjonen knytter seg til de kriteriene som den hatefulle ytringen må være basert på.

Utformingen av strl. § 185 viser at det ut i fra lovens ordlyd ikke er mulig å se hva som inngår i begrepet «homofile orientering». Det er sannsynlig at jurister vil tolke begrepet slik at alle legninger er omfattet. Det er imidlertid ikke klart at en ikke-jurist ville tolket det dit hen at begrepet må omfatte mer enn menn som er interessert i samme kjønn.

En løsning kan være å endre ordlyden i bokstav c fra «homofile orientering» til «kjønnsidentitet» eller «legning». En slik endring tydeliggjør det faktum at begrepet omfatter alle typer legninger. Ved å gi ordlyden en videre definisjon synliggjøres det at bestemmelsen tar sikte på å verne homofile, lesbiske, bifile, transseksuelle personer, interseksuelle (personer som ikke definerer seg med kjønn), og queer-personer (personer som ikke finner seg til rette med noen av de nevnte begrepene).

Når grensen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer fastsettes ut fra hvert enkelt tilfelle mener jeg det ikke vil være mulig å endre straffebudet slik at man direkte ut i fra ordlyden vet hvor grensen ligger. Det antas at prosessen med å endre lovbestemmelsen, slik at man utelukkende ved hjelp av ordlyden kan skille aksepterte og straffbare ytringer fra hverandre, vil utgjøre et komplisert arbeid. Jeg mener en slik endring av straffebudet ikke vil være hensiktsmessig.

På den annen side har oppgaven avdekket at vilkåret «i andres nærvær» ikke kan anvendes når det kommer til elektroniske nærvær. Om straffebudet bør endres grunnet dette må bero på en konkret helhetlig vurdering i lys av ytringsfriheten. En endring av vilkåret, slik at det kan anvendes om ytringer fremmet på sosiale medier, vil påvirke ytringsfriheten i vesentlig grad.

6.4 Om strl. § 185 har livets rett i fremtiden

Straffelovgivningens formål er altså å motvirke de handlinger som lovgiver har kriminalisert gjennom straffeloven.²⁴⁹ Straffebestemmelsen som setter straff for diskriminerende og hatefulle ytringer tar sikte på å verne samfunnet som helhet mot spredning av rasisme gjennom offentlige fremsatte ytringer.²⁵⁰ En sentral kilde til spredning av hatefulle ytringer er utvilsomt ulike sosiale plattformer.

I Norge er det bred enighet om at det er grunn til å bekjempe diskriminerende og hatefulle ytringer og handlinger.²⁵¹ Det er imidlertid delte meninger om hvilke virkninger et straffbelagt ytringsforbud har når det kommer til bekjempelse av hatefulle ytringer.²⁵² 21. juni 2019 ble det på nettstedet «opprop.net» laget en underskriftskampanje vedrørende strl. § 185 og dens eksistens.²⁵³ Oppropet går utelukkende ut på at strl. § 185 ønskes fjernet. At paragrafen henviser til subjektive begreper som ingen presist kan definere, som eksempelvis «hat» og «ringeakt», er et av argumentene som ble presentert.²⁵⁴ Videre ble det pekt på at lovtekstens vage formulering gjør det umulig å vite hvilke ytringer som rammes, og at det på denne bakgrunn skaper en fundamental usikkerhet om hvor ytringsfrihetens grense går.²⁵⁵ 18 samfunnsdebattanter stilte seg bak oppropet, og per dags dato, 06. mai 2020, har oppropet således 2888 signeringer.²⁵⁶ En avskaffelse av strl. § 185 vil påvirke adgangen til å fremme diskriminerende og hatefulle ytringer, også på sosiale medier.

Jeg er av den oppfatning at strl. § 185 er åpen for tolkning. Å forutse nøyaktig hvilke ytringer som omfattes av straffebestemmelsen, og hvilke ytringer som er ikke omfattes, utgjør en utfordring. Det er eksempelvis ikke mulig å se hva som konkret omfattes av vilkåret «i andres

²⁴⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) punkt 6.3.1 s. 78

²⁵⁰ St.meld.nr.26 (2003-2004) *Om endring av Grunnloven § 100*, punkt 4.5.2 s. 67, URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/3cd5dabf192545c89857adfc32fe2f58/no/pdfs/stm200320040026000dddpdfs.pdf>

²⁵¹ St.meld.nr.26 (2003-2004) *Om endring av Grunnloven § 100*, punkt 4.5.7 s. 72, URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/3cd5dabf192545c89857adfc32fe2f58/no/pdfs/stm200320040026000dddpdfs.pdf>

²⁵² St.meld.nr.26 (2003-2004) *Om endring av Grunnloven § 100*, punkt 4.5.7 s. 72, URL: <https://www.regjeringen.no/contentassets/3cd5dabf192545c89857adfc32fe2f58/no/pdfs/stm200320040026000dddpdfs.pdf>

²⁵³ Frøland, Carl Müller og Hjerpset-Østlie, Nina, 21.06.19, «Fjern «Rasismeparagrafen!»», sist sjekket 06.05.20, URL: https://www.opprop.net/fjern_rasismeparagrafen

²⁵⁴ Frøland, Carl Müller og Hjerpset-Østlie, Nina, 21.06.19, «Fjern «Rasismeparagrafen!»», sist sjekket 06.05.20, URL: https://www.opprop.net/fjern_rasismeparagrafen

²⁵⁵ Frøland, Carl Müller og Hjerpset-Østlie, Nina, 21.06.19, «Fjern «Rasismeparagrafen!»», sist sjekket 06.05.20, URL: https://www.opprop.net/fjern_rasismeparagrafen

²⁵⁶ Frøland, Carl Müller og Hjerpset-Østlie, Nina, 21.06.19, «Fjern «Rasismeparagrafen!»», sist sjekket 06.05.20, URL: https://www.opprop.net/fjern_rasismeparagrafen

nærvær». Dette til tross for at det etter en naturlig språklig forståelse antas at vedkommende må være *fysisk* tilstede, og ikke kan være i et elektronisk nærvær.

Videre er for eksempel begrepene «hat» og «ringeakt» åpen for tolkning da begrepene ikke klart kan defineres. Dette forsterker oppfatningen om at bestemmelsen gir rom for tolkning. Da ytringsfriheten er en sentral menneskerettighet bør de begrensninger som følger av straffeloven være tilstrekkelig presist utformet slik at de som ønsker å fremsette ytringer i ulike arenaer på sosiale medier klart kan forutse om ytringene omfattes av straffebudet. Selv om det har blitt behandlet begrenset med saker i domstolen hva gjelder grensedragningen mellom ytringsfrihet og hatefulle ytringer i sosiale medier kan det trekkes paralleller fra generelle saker der grensedragningen har blitt behandlet tidligere. I så måte kan det sies at det på bakgrunn av resultatene gjør det mulig å forutse hvilke ytringer som kan være straffbare og hvilke som er aksepterte.

Om strl. § 185 er åpen for tolkning mener jeg at det likevel er nødvendig å la bestemmelsen bli beholdt. Ved å avskaffe strl. § 185 kan man risikere at flere vil uttrykke seg diskriminerende og hatefult, især mot små grupper i samfunnet som kanskje i større grad trenger mer beskyttelse enn andre. Det er på det rene at en avskaffelse av strl. § 185 vil gi klare muligheter til å kunne fremme hatefulle ytringer på Facebook, Instagram, Snapchat og andre sosiale plattformer. Grunnet den lave terskelen for å publisere ytringer på sosiale medier kan det resultere i et nettsamfunn fylt med hatefulle ytringer, noe som utvilsomt ikke er ønskelig. Noen er for øvrig lett påvirkelige. Det kan dermed tenkes situasjoner der noen få hatefulle ytringer i Facebook-grupper etter hvert kan resultere i et mangetall hatefulle ytringer.

Det er videre et sentralt poeng at en avskaffelse av straffebudet kan resultere i at utsatte grupper trekker seg ut av offentlige debatter som eksempelvis kommentarfelt, og at følgen blir at vi ikke lenger får en bred debatt og at ordskiftet blir fattig.²⁵⁷ Det er på det rene at det da ikke vil bidra til en bredere samfunnsdebatt, noe som er et oppnåelig ønske med ytringsfriheten. Det kan videre tenkes at hatefulle ytringer øker motsetningene mellom ulike

²⁵⁷ Tennfjord, Vilde Jalleni og Oksavik, Oscar Johannes, «Å oppheve «rasismeparagrafen» vil sende feil signal», 26.06.19 kl. 12:58, oppdatert 03.07.19 kl. 11:58, Aftenposten, sist sjekket 14.05.20, URL: <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/QuawPW/aa-oppheve-rasismeparagrafen-vil-sende-feil-signal-vilde-jalleni-tennfjord-og-oscar-johannes-oksavik?>

grupper i samfunnet.²⁵⁸ Når motsetningene mellom ulike grupper økes er det med på å øke avstanden mellom grupper. I stedet for å oppnå et inkluderende samfunn kan en følge bli at samfunnet blir ekskluderende.

På den annen side er det i forarbeidene til Grl. § 100 uttrykt at for at offentligheten skal fungere på en måte som gjør at enhver får ytret sine meninger må også de diskriminerende holdningene komme til uttrykk.²⁵⁹ På grunnlag av at ytringsfriheten er knyttet til eksistensen av et offentlig rom er det først når ytringene fremmes at de kan bekjempes gjennom offentlig kritikk samt gjennom rettssystemet.²⁶⁰ Det kan trekkes paralleller til sosiale medier. Når det fremmes diskriminerende og hatefulle ytringer på Facebook, Instagram og Snapchat blir samfunnet i større grad klar over at slike holdninger eksisterer fordi de digitale plattformene er så tilgjengelige. I forholdet mellom holdning og ytring eksisterer det en utfordring ved at det er vanskelig å bekjempe holdninger som ikke kommer til uttrykk.²⁶¹ Dette taler imidlertid for en fjerning av paragraf 185. Det er fordelaktig å bekjempe hatefulle holdninger på lik linje med hatefulle ytringer.

Min oppfatning synes for øvrig å være at strl. § 185 behøves i et samfunn der sosiale medier har fått en sterk og sentral plass. Det er plausibelt at terskelen for å publisere diskriminerende og hatefulle ytringer vil bli lavere dersom strl. § 185 avskaffes. Dersom vi har sosiale plattformer der det er akseptert å gi uttrykk for hva man vil kan utsagnene fort bli stygge og provoserende. En følge av dette kan i verste fall bli at det oppstår uorden og at samfunnet dermed blir konfliktfylt. Etter lovgivers ønske kan straff for hatefulle ytringer videre virke preventivt overfor enkeltindividet og allmennheten. Det er sannsynlig at det vil virke preventivt når det kommer til å ytre seg på sosiale medier også. Det vil i lys av dette fremstå som lite gjennomtenkt å gå til avskaffelse av strl. § 185.

Når det gjelder terskelen for å fremme diskriminerende og hatefulle ytringer antas det at terskelen er lavere når det skal publiseres slike ytringer på sosiale flater sammenlignet med om slike ytringer hadde blitt fremmet fysisk med andre personer tilstede. Jeg er videre av den

²⁵⁸ Olausson, Stein Vegard, «Hatefulle ytringer i sosiale medier», sist oppdatert 21.06.18, sist sjekket 30.05.20, NDLA, URL:

https://ndla.no/nb/subjects/subject:14/topic:1:185701/resource:1:68237?fbclid=IwAR0EQCbKI88CHih4COK_Dw0ourr_wslYsCh-prdsvpKv-jqDywwz1NcKlbc

²⁵⁹ NOU 1999:27 punkt 6.3.3.4 s. 151

²⁶⁰ NOU 1999:27 punkt 6.3.3.4 s. 151

²⁶¹ NOU 1999:27 punkt 6.3.3.4 s. 153

oppfatning av at det eksisterer flere hatefulle ytringer enn det som fanges opp av rettssystemet og media. Blant lukkede grupper og private samtaler eksisterer det utvilsomt diskriminerende og hatefulle ytringer som ikke fanges opp, og trolig er ikke mange klar over at slike ytringer er på trykk for alltid. Med den raske teknologiske utviklingen er det dessuten vanskelig å se for seg hvordan og hvor raskt informasjon vil spre seg om noen år.

På den annen side må det presiseres at man som samfunnsborger må tåle å bli provosert av å få slike ytringer rettet mot seg. Ytringsfriheten står sterkt. Å straffe enhver som har fremmet en ytring med hatefull karakter kan bli sett på som umulig og unødvendig. Det kan i tillegg bli sett på som et brudd på ytringsfriheten. Likevel, de som oppretter de ulike gruppene, og de som faktisk publiserer hatefulle ytringer, bør ilegges et større ansvar for slike handlinger. Om de ulike kanalene har egne regler for hva som sensureres på sosiale medier vil ikke være av betydning for hvordan saken blir behandlet i retten. Det vil likevel ha noe å si for hva som får bli stående på de ulike plattformene. Avslutningsvis vil jeg poengtere at man som publisist må ta ansvar for det man skriver på sosiale medier i tillegg til at man må forsøke å oppføre seg. Slik man ønsker å fremstå i fysisk møte med andre er også måten man bør fremstå på i sosiale medier.

7 Kilderegister

7.1 Lover

Forkortelse

Fullstendig referanse

Grunnloven – Grl.

Lov 17. mai 1814 Kongeriket Noregs grunnlov

Menneskerettsloven – mrl.

Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai 1999 nr. 30

Straffeloven – strl.

Lov 20. mai 2005 om straff

Endringslov til straffeloven

Lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. av 19. juni 2009

Endringslov til straffeloven

Lov om endring i Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 av 29. mai 2015 nr. 35

7.2 Konvensjoner

Den europeiske menneskerettskonvensjon av 4. november 1950 (EMK)

FNs konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering av 7. mars 1966

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter av 16. desember 1966 (SP)

7.3 Forarbeider, stortingsdokumenter og lignende

Forkortelse

Fullstendig referanse

Dok.nr.16 (2011-2012)

Dok.nr.16 (2011-2012) *Rapport fra Menneskerettighetsutvalget om menneskerettigheter i Grunnloven*

Innst.O.nr.29 (2007–2008)	Innst.O.nr.29 (2007–2008) <i>Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)</i>
Innst.S.nr.270 (2003–2004)	Innst.S.nr.270 (2003–2004) <i>Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100, forslag fra Gunnar Skaug, Carl I Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100. (Ytringsfrihet) og forslag fra Gunnar Kvasheim og Lars Sponheim om ny § 100a i Grunnloven. (Offentlighetsprinsippet)</i>
NOU 1983:57	NOU 1983:57 <i>Straffelovgivningen under omforming Straffelovkommisjonens delutredning I</i>
NOU 1999:27	NOU 1999:27 <i>«Ytringsfrihed bør finde Sted» Forslag til ny Grunnlov § 100</i>
NOU 2002:4	NOU 2002:4 <i>Ny straffelov Straffelovkommisjonens delutredning VII</i>
Ot.prp.nr.109 (2001–2002)	Ot.prp.nr.109 (2001–2002) <i>Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd)</i>
Ot.prp.nr.90 (2003-2004)	Ot.prp.nr.90 (2003-2004) <i>Om lov om straff (straffeloven)</i>

Ot.prp.nr.33 (2004-2005)	Ot.prp.nr.33 (2004-2005) <i>Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven)</i>
Ot.prp.nr.8 (2007-2008)	Ot.prp.nr.8 (2007-2008) <i>Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)</i>
Ot.prp.nr.22 (2008–2009)	Ot.prp.nr.22 (2008–2009) <i>Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)</i>
St.meld.nr.26 (2003-2004)	St.meld.nr.26 (2003-2004) <i>Om endring av Grunnloven § 100</i> , URL: https://www.regjeringen.no/contentassets/3cd5da bf192545c89857adfc32fe2f58/no/pdfs/stm200320040026000dddpdfs.pdf

7.4 Norsk rettspraksis

7.4.1 Høyesterettspraksis

RT-1970-1235

RT-1981-1305 (Løpeseddeldommen)

RT-1980-48

RT-1997-1821

RT-2002-1618 (Boot Boys)

RT-2012-536

RT-2014-1105

RT-2014-238

RT-2015-93 (Maria)

HR-2018-2452-A

HR-2018-674-A
HR-2020-184-A
HR-2020-185-A

7.4.2 Lagmannsrettspraksis

LB-2002-850
LB-2015-24004
LB-2019-3868
LH-2019-36965

7.4.3 Tingrettspraksis

TBERG-2018-133303

7.5 Internasjonal rettspraksis

7.5.1 Den europeiske menneskerettsdomstolen

Case of Handyside v. The United Kingdom, Application no. 5493/72 7, December 1976

Case of Tyrer v. The United Kingdom, Application no. 5856/72, 25 April 1978

Case of The Sunday Times v. The United Kingdom nr. 1, Application no. 6538/74 26 April 1979

Case of Airey v. Ireland, Application no. 6289/73, 9 October 1979

Case of Garaudy v. France, Application no. 65831/01, 7 July 2003

Case of Cumpănă and Mazăre v. Romania, Application no. 33348/96, 17 December 2004

Case of Delfi AS v. Estonia, Application no. 64569/09, 10 October 2013

Case of E.S. v. Austria, Application no. 38450/12, 25 October 2018

~~*Case of Cantoni v. France*, Application no. 17862/91, 11 November 1996~~

7.6 Juridisk litteratur

7.6.1 Bøker

Bertelsen, Tor Ehlers, *EMK*, 1. utgave, Oslo 2011

Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen, *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001

Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 5. utgave, Oslo 2018

Fliflet, Arne, *Grunnloven*, 1. utgave, Oslo 2005

Strand, Vibeke Blaker og Larsen, Kjetil Mujezinović, *Menneskerettigheter i et nøtteskall*, 1. utgave, Oslo 2017

Skoghøy, Jens Edvin Andreassen, *Rett og rettsanvendelse*, (Oslo 2018)

7.6.2 Juridiske artikler

Thomas Frøberg, *Nyere praksis om det strafferettslige legalitetsprinsippet*, Jussens venner, 01-02/2015 (side 46-71)

Strandbakken, Asbjørn, *Grunnloven § 96*, Jussens Venner, 03-04/2004 s. 195

7.7 Nettbaserte kilder

<i>Sist besøkt</i>	<i>Fullstendig referanse</i>	<i>URL</i>
26.05.20	Bårdsen, Høyesterettsdommer dr. juris Arnfinn, «Høyesterett og dynamisk tolking av EMK», 30.11.17, <i>Ryssdal-seminaret i Oslo</i>	https://www.domstol.no/globalassets/upload/hret/dokumenter/taler-og-artikler/ryssdal-seminaret-2017.pdf
06.05.20	Frøland, Carl Müller og Hjerpset-Østlie, Nina, «Fjern «Rasismeparagrafen»!», 21.06.19	https://www.opprop.net/fjern_rasismeparagrafen
30.05.20	Olaussen, Stein Vegard, «Hatefulle ytringer i sosiale medier», sist oppdatert 21.06.18,	https://ndla.no/nb/subjects/subject:14/topic:1:185701/resource:1:68237?fbclid=IwAR0EQCbKI88CHih4COK_Dw0ourr_w

	NDLA	sIYsCh-prdsvpKv-jqDy wz1NcKIblc
30.05.20	Politiet, « <i>Hatefulle ytringer på internett</i> »	https://www.politiet.no/tjenester/tips-politiet/hatefulle-ytringer-pa-internett/?fbclid=IwAR0EQCbKI88CHih4COK_Dw0ourr_wsIYsCh-prdsvpKv-jqDy wz1NcKIblc
27.04.20	Regjeringen ved Kulturdepartementet	https://www.regjeringen.no/no/dep/kud/organ/styret-rad-og-utvalg/ytringsfrihetskommisjonen/id2690557/
04.12.19	Røgeberg, Ole, « <i>Fire av fem nordmenn bruker sosiale medier</i> », 30.08.18, endret 31.08.18 kl. 11:05	https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/artikler-og-publikasjoner/fire-av-fem-nordmenn-bruker-sosiale-medier
25.05.20	Schwencke, Morten, « <i>Grensene for hatefulle ytringer på Facebook prøves for første gang i Høyesterett</i> », 07.01.20 kl. 19:33, Aftenposten	https://www.aftenposten.no/norge/politik/k/i/Xg2197/grensene-for-hatefulle-ytringer-paa-facebook-proeves-for-foerste-gang-i-hoeyesterett?
14.05.20	Tennfjord, Vilde Jalleni og Oksavik, Oscar Johannes, « <i>Å oppheve «rasismeparagrafen» vil sende feil signal</i> », 26.06.19 kl. 12:58, oppdatert 3.07.19 kl. 11:58, Aftenposten	https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/QuawPW/aa-oppheve-rasismeparagrafen-vil-sende-feil-signal-vilde-jalleni-tennfjord-og-oscar-johannes-oksavik?
27.04.20	Ytringsfrihetskommisjonens mandat fra regjeringen ved	https://www.regjeringen.no/contentassets/cc7cf70e7ac34055b3512846c582edb3/y

7.8 Øvrige kilder

7.8.1 Lovkommentar i Rettsdata

Gyldendal Rettsdata på internett, Norsk lovkommentar, Grunnloven § 100, note 229 ved Arne Fliflet. Noten er sist hovedrevidert 27.04.2014. Sist sjekket 07.01.20.

Gyldendal Rettsdata på internett, Norsk lovkommentar, Grunnloven § 100, note 230 ved Arne Fliflet. Noten er sist hovedrevidert 27.04.2014. Sist sjekket 07.01.20.

Gyldendal Rettsdata på internett, Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 78 ved Erik Møse og Jørgen Aall t.o.m. 2005, Ragnar Nordeide f.o.m. 2006, Eirik Bjørge f.o.m. 2015. Noten er sist hovedrevidert 06.06.2017. Sist sjekket 21.04.20.

Gyldendal Rettsdata på internett, Norsk lovkommentar, EMK art. 10, note 83 ved Erik Møse og Jørgen Aall t.o.m. 2005, Ragnar Nordeide f.o.m. 2006, Eirik Bjørge f.o.m. 2015. Noten er sist hovedrevidert 06.06.2017. Sist sjekket 21.04.20.

Gyldendal Rettsdata på internett, Norsk lovkommentar, SP art. 19, note 83 ved Petter F. Wille. Noten er sist hovedrevidert 15.04.2019. Sist sjekket 21.04.20.

Gyldendal Rettsdata på internett, Norsk lovkommentar, strl. § 185, note 1225 ved Magnus Matningsdal. Noten er sist hovedrevidert 01.01.2020. Sist sjekket 12.05.20.

